

LA CONGREGACIÓ SETCENTISTA DELS MONESTIRS
CISTERCENCES DE LA CORONA D'ARAGÓ
I SANTEs CREUS

PRELIMINAR

El tema de la Congregació setcentista de monestirs de la Corona d'Aragó i Santes Creus, ultra la bibliografia anterior que anirem esmentant en el curs d'aquest treball, ha estat tractada recentment amb aportació i destacades dades documentals¹. Però, ben lluny d'esgotar la matèria ens ha estimulat al seu estudi, i amb aquest assaig intentem, i creiem que assolim, una visió més àmplia i un coneixement força més precís de les relacions de la Congregació amb el monestir de Santes Creus durant els seus primers anys, més o menys durant un quart de segle.

El moment històric del nostre monestir, com el de totes les cases cistercenques de la terra, fou molt interessant. La transformació de la vida monàstica, molt profunda. Creiem que la seva revisió davant la documentació inèdita que incorporem esdevé allisonadora, tot i tenint molt en compte els estudis a què hem fet allusió i que aprofitarem degudament, així com altra bibliografia que anirem comentant a les notes.

SANTEs CREUS I ELS ANTECEDENTS CONGREGACIONISTES

Potser val la pena de considerar com un precedent remot de la futura Congregació la reunió o assemblea d'abats cistercencs

¹ TOMÀS MORAL, *Un capítulo de la historia de la Congregación cisterciense de la Corona de Aragón*. «Yermo» 6 (El Paular, 1968), 77-105. Aquest treball tracta, primordialment, de la incorporació a la Congregació dels monestirs Cistercencs navarresos encara que hi ha moltes altres dades fins ara poc divulgades que podrien interessar al tractadista de la Congregació en general; però menys al nostre estricte tema de les relacions amb el monestir de Santes Creus del qual no hi ha cap referència específica.

celebrada a Saragossa l'any 1537², i manada juntar pel visitador general de les Espanyes, suposem amb delegació de l'abat i Capítol general de l'orde cistercenc, que llavors era fra Fernando de Aragón, abat de Veruela. A aquesta assemblea van assistir diversos abats, dels monestirs dels regnes de Navarra, d'Aragó, de València i del Principat de Catalunya: els quals, el dia 5 de maig de l'any esmentat, aplegats a la casa del prior de la col·legiata del Pilar de Saragossa, dictaren vint-i-set ordinacions; que signaren i firmaren, ultra l'abat visitador, els següents: Fernando Martín de Rada, doctor d'ambdós Drets, de La Oliva; Miguel de Cack, mestre en Arts i batxiller en Teologia, de Sant Salvador de Leyre; Miguel Guerrero, mestre en Teologia, de Santa Fe; Gaspar Bellver, mestre en Arts i doctor en Teologia, de Valldigna; Fernando de Lerín, de Poblet; Gil Adam, de Piedra; Jaume Valls, de Santes Creus; Jeroni Sans, de Benifassar; Rodrigo de Azebedo, de Iranzo; i Martin de Gues, doctor en Teologia, de Fitero. En total, onze abats: quatre navarresos, tres aragonesos, dos valencians, i dos catalans.

Si per la consideració geogràfica dels abats reunits, aquesta assemblea abacial evoca tan justament la demarcació territorial de la Congregació que s'establí i perfeccionà un segle després, el contingut doctrinal de les 27 ordinacions acordades per ella ja avancen una programàtica associativa moltíssim suggerent. Un repàs de les ordinacions que fan al nostre objecte, ens proporcionen aquests elements de consideració:

— la convocatòria d'una nova reunió d'abats dels quatre regnes per a la Dominica del Bon Pastor d'al cap de tres anys, que serà el 1539, i al monestir de Santa Fe³, prop de Saragossa (ord. 1)

— l'obligació que tenien tots els abats d'assistir-hi; l'absència havia d'ésser justificada per acta notarial estesa per persona aliena al monestir de l'abat causant (ord. 2)

— els abats absents que no s'haguessin justificat serien sospesos

² La versió del document de què ens servim diu clarament aquesta datació; però com que en un altre lloc d'ell es convoca una reunió per a tres anys més tard, i es concreta que s'escaurà a l'any 1539, aflora el dubte que aquesta reunió o assemblea de Saragossa podia haver estat celebrada l'any 1536.

³ Aquesta puntualització cronològica suscita el dubte registrat a la nota anterior. O la reunió d'ara es celebrà l'any 1536, o la convocatòria de la nova reunió convé a l'any 1540. Aquesta convocatòria devia fer-se al monestir de Santa Fe per mor de la seva equidistància, com l'anterior s'havia fet a Saragossa pel mateix motiu.

durant tres mesos i pagarien 30 florins reials aragonesos (ord. 3)

— les penalitats serien pagades a l'abat Visitador que n'enviaria la meitat a l'abat general; la resta es destinaria a despeses capitulars, o a allò que determinessin els abats reunits, suposada l'aprovació de l'abat general

— les penitències imposades pels definidors i les ordinacions que no puguin ésser fàcilment dispensades pels abats dels monestirs (ord. 8)

— els abats trienals, acabat el trieni tornaran al dormitori i que no es pugui bastir una cambra independent o particular per a ells (ord. 11)

— les ordinacions d'aquesta assemblea havien d'ésser llegides quatre vegades cada any al Capítol de cada monestir (ord. 19)

— cap abat no podia acceptar cap comissió sense llicència del visitador (ord. 23)

— d'aquestes ordinacions se n'havien de lliurar dues versions a cada monestir; una en llatí, i una altra en llengua vernaclea (ord. 27) ⁴.

La reunió celebrada l'any 1539 al monestir de Santa Fe, acordada per l'assemblea abacial de Saragossa, fou convocada pel mateix Fernando de Aragón: Van acudir a la citació els abats dels monestirs de Piedra, de Poblet, de Santes Creus, de Valldigna, de Benifassar, de Fitero, de La Oliva, de Iiranzo i de Leyre; però ja no els va presidir l'esmentat Fernando de Aragón, monjo de Piedra i abat de Veruela, perquè l'emperador l'havia promogut a l'arquebisbat de Saragossa el 20 de març de 1539, i delegà les funcions presidencials a l'abat de Santa Fe ⁵.

Les circumstàncies territorials i doctrinals d'aquesta assemblea, creiem que tenen tota la valor d'un precedent de la congregació, si més no com un imperatiu de comunicació intermonacal per enrobustir la disciplina monàstica, que estableix, però, una comunitat d'obligació als monestirs que s'apleguen sota l'autoritat d'un abat constituït *primum inter pares* per delegació expressa de la

⁴ RABORY, JOSÉ, *Documentos sobre la Congregación de Aragón de la orden del Cister*, (=RABORY) «Cistercium», 12 (1960) 247-260. És la traducció del treball: *La Congregation d'Aragon de l'ordre de Citeaux* «Revue Mabillon» (1914) 305-332. Citarem sempre per la versió castellana.

⁵ FINESTRES Y DE MONSALVO, JAIME, *Historia del real Monasterio de Poblet* (=FINESTRES), IV (Barcelona, 1949), p. 118.

suprema autoritat de l'orde. Tot això, que obeïa a una necessitat, no atemptava la peculiaritat de la vida dels monestirs; no importava cap canvi en el seu règim; no innovava substancialment res de la vida consuetudinària. Solament la reforçava, la garantia, la vigilava. La Congregació, com veurem, fou tota una altra cosa, en una multiplicitat d'espectes. Però el precedent, ajudat d'altres consideracions i circumstàncies, foren factors que anaren viant el nou organisme.

Una d'aquestes circumstàncies fou la intervenció personal del rei en les qüestions religioses del seu temps. Escauria ací fer una relació d'aquesta política cesarista d'intromissió en els problemes de disciplina religiosa i eclesiàstica. Podríem multiplicar ací les disposicions de dret o de fet, que facultaven la reial i catòlica majestat que fes i desfés en la provisió de prebendes i de benifets eclesiàstics de tota mena, des del menystingut curat o renda, a la més alta administració espiritual i de temporalitats de l'església regular i secular.

Els priorats, les abadies, les mitres i les púrpures; tot havia d'estar a les mans del rei; tot supeditat a la seva autoritat i a la seva absurda ingerència.

Pel que fa al nostre objecte només citarem un cas, perquè és molt alligoador, i perquè la seva executòria fou funesta per a Santes Creus, ja que el privà d'una de les prerrogatives més considerables del monestir: el priorat de Montesa. Aquest priorat havia estat exercit pacíficament per un monjo de Santes Creus nomenat per l'abat des de la fundació de l'orde en 1319 fins a les darreries del segle XVI; és a dir unes tres centúries més aviat curtes. Però les intromissions reials obtingueren el 15 de març de 1587 una butlla pontifícia d'incorporació a la corona d'Espanya de l'orde de Montesa⁶; encara que la incorporació no es va consumir fins al cap de cinc anys, perquè vivia el mestre de l'Orde i se'l mantingué en la seva dignitat fins a la mort. Però el dia 8 de desembre de 1592 els comissaris reials prengueren possessió del mestrat vacant anexionat a la corona pel decret pontifici de 1587⁷; aquests comissionats eren fray Juan Pacheco y fray Juan de Quintanilla, tots dos

⁶ SAMPER, HIPOLITO DE, *Montesa ilustrada* (= SAMPER), (València, 1669), II, p. 299.

⁷ SAMPER, II, p. 343.

de l'orde militar de Calatrava⁸, l'autoritat espiritual i temporal de la qual ja pertanyia a la reial majestat.

Encara, després d'aquest fet, els monjos de Santes Creus conservaren durant mig segle més el priorat de Montesa; però els seus inqüestionables drets anaven de corcoll. Van servir el càrrec monjos veritablement egregis, d'algun dels quals caldrà que fem esment en aquest treball; i no caldria dir que aquests monjos entusiastes congregacionistes, eren addictes al rei. Però a desgrat que hi maldaren abnegadament, aferrissada, foren retuts per uns mateixos corrents innovadors que defensaven. La Congregació de monestirs de la Corona d'Aragó servia les mateixes apetències d'intervenció reial que la incorporació a la Corona de tots els grans mestrats de tots els ordes militars de tots els seus regnes. Més que una conveniència de disciplina monàstica, fou una imposició reial per a disposar al seu lliure albir dels nombrosos recursos que a la comoditat política del rei d'Espanya comportava la seva intervenció en els monestirs de la Corona catalano-aragonesa.

LES PRESSIONS REIALS I LA POSICIÓ DE L'ORDE

a) *Viatge i mort de l'abat general*

Avui com avui no sabem exactament quan, ni com, s'inicià el moviment congregacionista als nostres monestirs. Les simpaties al nou sistema vingueren de fora, concretament de Castella i no és agosarat sentir que entraren per Aragó i per Navarra. Hi ha raons que ho abonen: la proximitat geogràfica amb els monestirs castellans, ja constituïts congregacionalment; i una major inclinació dels monestirs aragonesos a doblegar-se als desigs reials. A Catalunya la reialesa sovint topava amb resistències insospitades, sota el pretext d'emparança en els furs vigents.

Aquesta conjectura que sorgeix tota sola de la consideració del fenomen congregacionista, està contrafortada pel fet que a Aragó és on la Congregació prengué més aviat i sense cap mena de resistència, ans probablement amb simpatia; i, certament, amb total aquiescència. D'altra banda, sabem que alguns dels principals pro-

⁸ SAMPER, I, p. 521; i II, p. 655.

pugnadors de la Congregació foren monjos aragonesos. Ja en direm alguna cosa. Però no tots.

Santes Creus i Poblet van desplegar una forta resistència a admetre la Congregació. Malgrat aquesta resistència, trobem ben d'hora indicis que persones de consideració combregaven amb les noves idees, principalment a Santes Creus. Ens fa l'efecte que un monjo d'aquesta casa que una vintena d'anys més tard havia d'assolir la màxima jerarquia del nou sistema, a primeries del segle XVII ja treballava de ferm a favor de la Congregació. Hi ha una referència de l'estada de fra Joan Salines a Roma, que ens la hi fa sospitosa.

Fra Joan Salinas, monjo de Santes Creus, gran amic del rei, gran adulator i servidor de la reial majestat, fou una peça de gran consideració en els maneigs del rei per a l'establiment de la Congregació als monestirs dels seus estats de la Corona d'Aragó. I sabem que fra Joan Salines era a Roma l'any 1602, per afers de l'Orde⁹. Afers que no coneixem determinadament, però que relacionem amb el moviment congregacionista que llavors ja començava a infiltrar-se als nostres monestirs. No direm que anés precisament a Roma a treballar per la futura Congregació, encara que seria absurd negar que, trobant-s'hi, procurà afavorir els desigs del rei. Llavors era Vicari general de l'Orde del Císter a Catalunya fra Ignacio de Ibero, abat de Fitero. És simptomàtic que fra Salines, des de Roma, enviés a l'abat de Fitero alguns documents que hi trobà; i també és simptomàtic que fra Ibero fou depost de la seva dignitat Vicarial un parell d'anys més tard, precisament trobant-se a Santes Creus el Rdm. Edmon de la Creu, abat general de l'Orde, el 3 d'agost de 1604¹⁰.

Precisament el viatge de l'abat general, que és suficientment conegut pels esments que en fa Finestres, fou emprès amb el doble objectiu de concordar les coses perquè si calia inexcusablement establir la Congregació de monestirs de la Corona d'Aragó, aquests

⁹ *Acta Sanctorum*, october XII (=Acta Sanct.) (Bruxellis, 1884), p. 97; RELES ONOFRE, *Vida, virtudes y milagros de San Bernardo Calvo, religioso cisterciense, abad de Santas Cruces y obispo de la ciudad de Vique* (Barcelona, 1689), p. 220; JUNYENT, EDUARDO, *Veneración y culto tributado a San Bernardo Calvo*, apéndice al libro de RICARD, JOSÉ, *San Bernardo Calvo* (Barcelona, 1943), página 325.

¹⁰ Arxiu de Poblet (=A P) armari I, calaix 9, n. 136.

monestirs i la Congregació que els integrés restessin sotmesos a l'autoritat jeràrquica i constitudinària de l'abat del Císter i del Capítol general; i, també, per a procurar el retorn a aquesta submissió dels monestirs cistercencs constituïts en Congregació a Castella, i que no reconeixien aquella jerarquia.

Per a aquest viatge, emprès a les darreries de l'any 1603, l'abat general s'havia procurat lletres pontifícies que li havien de facilitar el seu propòsit, principalment en el cas de la visita als monestirs castellans. Ultra les referències, suficients al nostre cas, que ens proporciona l'historiador de Poblet, coneixem una crònica molt detallada d'aquest viatge redactada per un cortesà del rei de França que va acompanyar-lo i que reflexa, de tant en tant, l'objectiu de l'abat general i les dificultats que l'hi entorpiren,¹¹.

L'abat general practicà la visita a Santes Creus, on era per la festa dels Reis de 1604¹²; i a Poblet, on era el 25 de gener del mateix any¹³. El viatge de l'abat general fou angoixós, perquè la salut el traï, i perquè tot ell fou un calvari de desenganys. Mentre visitava Poblet va saber que el rei era a València i s'hi adreçà. Però la rebuda reial, agenciada per bons amics, fou glacial. El rei estava enfadat perquè l'abat general havia visitat els monestirs catalans — solament Santes Creus i Poblet — sense el seu permís. Hi hagué una audiència feixuga i de circumstàncies; en ella, l'abat general confiava que el rei li atorgaria el seu beneplàcit perquè pogués visitar els monestirs castellans; però no aconseguí res més que dilacions i citar-lo que acudís a Valladolid, on la cort reial

¹¹ *Voyage fait par M. Barthélemy Joly conseiller et aumonier du roy, en Espagne, avec M. Boucherat abbé et General de Cisteaux (= Voyage)* «Revue hispanique» 20 (New-York-Paris, 1909), 459-618. Encara que el nom de l'abat General està equivocadament atribuït, puix hauria de dir Edmon de la Creu i no Nicolau Boucherat. Citarem per aquesta versió del manuscrit francès n.º 24917, ff. 1-67 de la Bibliothèque Nationale, de París; que hem utilitzat reiteradament per a diversos estudis nostres, entre els quals cal tenir en compte: *Viatge a Poblet i a Santes Creus de l'Abat General del Císter i algunes notícies que s'hi relacionen* (=FORT, *Viatge*) «Miscelanea Populeta» (Scriptorium Populeti, 1) (Abadia de Poblet, 1966), pp. 433-462, i *El sublime y esteril sacrificio de un abad General del Cister «Cistercium»* (1969) 70-74. Sobre aquest viatge, vegeu: MIQUEL, FRANCESA A., *Viatge a Catalunya d'un conseller del rei de França l'any 1603* (Episodis de la història, 98-99) (Barcelona, 1967). L'editor Aguilar, de Madrid, l'any 1962 en va publicar una versió castellana, molt desafortunada, en un dels tres volums dels *Viajes de extranjeros por España y Portugal*, a càrrec de J. GARCÍA MERCADAL, i que val més no tenir en compte.

¹² *Voyage*, p. 497.

¹³ FINESTRES, IV, p. 209.

seria per Setmana Santa ¹⁴; i on sembla que l'abat general tampoc no aconseguí res. Llavors eren addictes a l'abat general els monestirs de Catalunya, de València, de Mallorca, d'Aragó, i probablement els de Navarra. L'Abat general visità el de Valldigna, a València ¹⁵; on també rebé l'homenatge de l'Orde Militar de Montesa, de la regla cistercenca; el de Benifassar, també del regne valencià, on presidí l'elecció d'abat ¹⁶; el de Rueda ¹⁷; i el de Santa Fe ¹⁸, aquests darrers tots dos del regne d'Aragó. Però a Alcanyís rebé el refús del Comanador de Calatrava, de la regla cistercenca, que no li reconegué la jerarquia espiritual perquè el Mestrat de l'Orde estava anexionat al rei d'Espanya ¹⁹. Per això quan ja en plena estepa castellana passà prop del monestir de Valbuena (Valladolid) ja ni pensà entrar-hi ²⁰, perquè pertanyia a la Congregació castellana de monestirs cistercencs, que se li havien revoltat i separat ja feia uns quants anys.

A Valladolid sembla que no arranjà res. No ens consta que el rei li negués l'autorització, que portava del papa, per a visitar els monestirs castellans; però ens costaria ben poca cosa d'assegurar-ho perquè n'estem convençuts. Per això vençut pel fracàs, amargat de pena, i retut per les xacres retornà a Catalunya que li era fidel, passant probablement per Poblet, certament per Santes Creus ²¹, i arribant a Barcelona on morí el 21 d'abril de 1604, a la casa del priorat de Nazaret, que era de Poblet ²².

Ben pocs dies abans de la seva mort, com ja hem dit, l'abat general Edmon de la Creu, per document datat a Santes Creus el 3 d'agost de 1604, va depositar del càrrec de Vicari general de l'Orde l'abat Ignacio de Ibero, de Fitero, per simpatitzant i concomitant als nous corrents; i, probablement, perquè era molt addicte a la catòlica majestat. En lloc seu, i ben pocs dies abans de morir, de-

¹⁴ *Voyage*, p. 548 i sgs.

¹⁵ *Voyage*, pp. 520-527.

¹⁶ *Voyage*, pp. 529-530.

¹⁷ *Voyage*, p. 531.

¹⁸ *Voyage*, p. 533.

¹⁹ *Voyage*, p. 530.

²⁰ *Voyage*, p. 547. El cronista del viatge hi fa aquest breu, però sucós comentari: «abbaye de Bernardins Castellans, que nous évitions comme nos parties adverses».

²¹ A P, arm. I, c. 9, n.º 136.

²² FINESTRES, IV, p. 210.

signava l'abat Simó Trilla, de Poblet; si bé molt respectuós amb el rei, aferrissat contrari a la nova Congregació. El document és del dia 10 d'agost de 1604 ²³.

Felip III, *el Piadoso*, aprofità la circumstància de la mort de l'abat general i d'aquesta designació de l'abat de Poblet, per a confirmar aquest en el càrrec de Vicari general per reial ordre dictada a Ventosilla el 24 d'octubre següent ²⁴. Ben pocs dies més tard el rei aconseguia que el nunci del papa en els seus regnes promulgés un decret de comissió a favor de l'abat Simó Trilla, de Poblet, per tal que, com a Vicari general de l'Orde, vagi a diversos monestirs a esmenar algunes de les disposicions que el difunt abat general, Edmon de la Creu, havia dictat en la seva recent visita. El decret del nunci apostòlic, cardenal Domenico Gimnasio, fou datat a Valladolid el dia 10 de novembre de 1604, i perquè no ens càpiga cap mena de dubte de la rel reial del document, aquest fou enviat a l'abat Trilla de Poblet juntament amb una carta del propi Felip III datada el 31 de desembre, també a Valladolid ²⁵.

La comissió manada pel nunci és ben explícita: el difunt abat general havia constituït a perpetuïtat els abats dels monestirs cistercencs de Valldigna, de Benifassar, de Santa Fe i de Piedra, que eren triennals. Això, segons el document, contravenia diverses constitucions papals i altres de disciplina canònica. I li mana que, en virtut de la comissió, faci tornar les abadies a la seva anterior vigència de tres anys ²⁶.

Les pressions reials a Roma anaven preparant l'establiment de la Congregació. Rabory ha publicat el contingut de la constitució «Ex coniuncto» promulgada pel papa el 14 de desembre de 1604 i datada al Vaticà ²⁷. Segons aquest autor l'esmentada constitució papal fou preparatòria de la Congregació de monestirs cistercencs que no havia de trigar a establir-se als estats de la Corona d'Aragó

²³ A P, arm. V, cal. 9, n.º 138. Finestres, IV, p. 210, diu que és del 19, probablement per haver escrit un 9 en lloc d'un 0.

²⁴ FINESTRES, IV, p. 210.

²⁵ FINESTRES, IV, p. 210.

²⁶ «Cum, sicut nobis innotuit, Generalis eiusdem ordinis Cisterciensis jam defunctus, Constitutioni prelibati sanctissimi Domini nostri (Clementis pape VIII) contraveniendo, abbates monasteriorum Vallisdigne, Benifaza, Santa Fe, et Piedra, predicti ordinis, qui triennales tantum excedebant, perpetuos constituerit... Nos volentes omnia sic gesta per dictum quondam General in pristinum statum reponere...» FINESTRES, IV, pp. 261-262.

²⁷ RABORY, p. 251.

i a Navarra. Una de les coses decretades que més ens interessa destacar ací d'ella és la teriennalitat dels càrrecs congregacionistes; com així mateix, dels abats de cada monestir. Com és evident, aquest criteri, sustentat pel rei d'Espanya, estava en pugna amb el sustentat pel difunt abat general, que, com veurem, era el criteri de tot l'Orde cistercenc.

Mentrestant el rei feia i desfeia al seu albir. Quan el mestratge de l'Orde de Montesa fou incorporat a la Corona n'era prior, com era de consuetud, un monjo de Santes Creus. En aquest cas, fra Bernat de Tous, personatge molt dotat; però que probablement no servia als designis de la cesària majestat. Per això el rei el rellevà d'aquell càrrec en 1605, i l'envià a Santes Creus²⁸, d'on passà a l'abadia d'Escarp, i on morí l'any 1611²⁹. Llavors, 1605, el rei, contravenint la consuetud de gairebé tres segles, perquè el nomenament de prior de Montesa era competència de l'abat de Santes Creus, nomenà per al càrrec fra Joan Salines monjo del monestir³⁰.

b) *Elecció del darrer abat vitalici de Santes Creus*

L'esperit congregacionista s'anava infiltrant a Santes Creus. El dia 21 de juliol de 1608 hi morí l'abat Pere Nogués³¹. Uns quants dies més tard, a Santes Creus mateix i sota la presidència de l'abat de Poblet, fou elegit novament abat de Santes Creus fra Jaume Carnisser. L'acta notarial d'aquesta elecció, tan inexpressiva en altres conceptes, concreta molt bé que l'elecció es féu d'acord amb les normes derivades de les lletres papals de Pius II, com si expressament volgués subratllar-ne la legitimitat³². També és molt sig-

²⁸ «Quando el Maestrazgo se incorporó a la corona, era prior de Muntesa el P. Fr. Bernardo de Tous y lo fue hasta el año 1605 en el qual su Majestad le dio licencia para que volviesse a su convento de Santas Cruces». SAMPER, II, pág. 678.

²⁹ Ben poca cosa havia de significar per a fra Bernat de Tous el càrrec d'abat d'Escarp, si, com diu un anotador domèstic de Poblet, les rendes d'aquest monestir s'aplicaren a les despeses d'organització de la Congregació; vegen-ho a GUITERT I FONTSERÉ, JOAQUIM, *Col·lecció de manuscrits inèdits de monjos del reial monestir de Santa Maria de Poblet*. Manuscrit n.º 5. Original del P. Joan Vallespinosa: *Relíquies de Poblet*. (La Selva del Camp, 1949), p. 13.

³⁰ SAMPER, II, p. 678.

³¹ A P, arm. V, cal. 25, n.º 4, ff. 156-157 v. És l'acta notarial de defunció, molt curiosa.

³² A P. arm. V, cal. 25, n.º 4, f. 158: L'elecció, diu el document, es féu «iuxta mentem, seriem et thenorem quarumdam litterarum, apostolicarum sanctissimi in Christo patris et domini nostri Pii divina providencia pape secundii».

nificativa l'acta capitular de 24 d'octubre de 1608 a Santes Creus, que no podríem precisar si fou anterior, com sembla, a l'elecció de nou abat, o en fou conseqüència: la comunitat, presidida pel prior, a instàncies del lloctinent reial del principat de Catalunya, féu vot de no negar l'obediència a l'abat general del Císter ³³. Pocs dies més tard, a Barcelona, i a les cases que el monestir de Santes Creus tenia a la Riera de Sant Joan, davant l'abat de Poblet Simó Trilla que n'havia presidit l'elecció, el novament electe abat de Santes Creus, fra Jaume Carnisser, prometé la consueta fidelitat a l'Orde cistercenc. L'acta notarial que se'n redactà és prolix; però moltíssim interessant, i d'ella cal remarcar que el nou abat promet davant Déu i els seus Sants, fidelitat i digna subjecció, obediència i reverència a l'orde cistercenc del qual era fill sumís i addicte, i a l'abat Trilla com a representant del reverendíssim Abat General de l'orde i els seus successors ³⁴.

Totes aquestes pràctiques no eren sobreres. Sabem que la comunitat de Santes Creus no estava concorde en l'elecció. Ja apuntaven les dues tendències: la consuetudinària, encarnada per la major part de la comunitat; i la renovadora o congregacionista, que issava una minoria que, inferior a l'altra fracció en nombre, tenia molta consideració monàstica i comptava amb l'ajut del rei. Els monjos de Santes Creus contrariats pels resultats de l'elecció les empengueren contra l'abat Carnisser novament elegit, i feren igualment blanc de les seves denúncies, l'abat Trilla de Poblet, que pel seu ofici de Vicari general de l'orde, en nom d'aquesta convalidà l'elecció feta. Els monjos congregacionistes de Santes Creus les empengueren fortament contra els dos abats — val a dir, aferrissadament anticongregacionistes — i cursaren tota mena de raonaments al nunci del papa davant la reial i cesària majestat, i al mateix rei d'Espanya. Els més compromesos d'aquests monjos congregacionistes es refugiaren al monestir que Santes Creus tenia amb categoria de Priorat a l'Eula, Perpinyà, des d'on seguiren la

³³ «Die. XXIII. Mensis octobris anno a nativitate Domini. M.DC.VIII. in capitulo monasterii Sanctarum Crucum.— Conclusio et determinacio facta in capitulo monasterii Sanctarum Crucum per reverendos priorem et monachos eiusdem monasterii Sanctarum Crucum ibidem hac de causa congregatos instancie excellentissimi locumtenentis Cathalonie, de non neganda obediencia generali Cistercii est votata»; A P. arm. V, cal. 25, n.º 4, f. 188.

³⁴ Es tracta d'un document curiós, que creiem útil de publicar íntegrament a l'apèndix.

implacable campanya de desprestigi contra aquells abats, darrers representants i defensors d'una organització monàstica secular, i també de lluita amb totes les armes i a favor de la Congregació ³⁵.

En saber aquests disturbis l'abat general de l'orde cistercenc, a fi de concordar les coses, i evitar cap mena de sospita d'odi o de malvolença, o de venjança per part de l'abat Carnisser contra els seus súbdits refugiats a l'Eula, va comissionar els abats dels monestirs de Fitero i de Veruela, per tal que anessin a l'Eula, i amb plenaris poders per a totes les coses concerents la visita; una de les qüestions que en la carta de diputació encomanava l'abat general, era que els monjos de l'Eula havien de prestar total obediència a l'abat Carnisser de Santes Creus fins a la seva mort ³⁶.

Les intrigues dels descontents a Santes Creus no paraven, de tal manera que els monjos de Santes Creus cregueren convenient informar-ne la reial majestat. I així ho feren en una carta de l'any — de 1609? — on justifiquen que havien elegit fra Jaume Carnisser, i que ho havien fet persuadits de com fra Carnisser havia exercit ja altres càrrecs, en els quals havia manifestat les seves qualitats de prudència, de discreció i de saber. També fan constar que l'elecció és féu canònicament, és a dir, guardant totes les constitucions regulars i consuetuds antigues; i que l'elecció es consumà amb tanta conformitat, i pau i tranquil·litat, com no es podia invocar un precedent des de molts anys ençà. I denuncien la falsedat de les raons dels protestataris, que han atemptat la quietud, la reputació i el bon nom que havien hereditat dels seus avantpassats. Entre els signants d'aquesta carta, enviada al rei, assenyalem els monjos Antoni Anglès; Pere Costa; Joan Valentí; Antoni Basora, sagristà; Francesc Argilés, cambrer; Hilarió Gil; Pere Coll, bossier; Jeroni Fenollet president; Antoni Saragossa, regent de Montoliu, i fra Eloi Moreno. Entre els contraris coneixem els monjos Llorenç Roger i Joan Planas ³⁷. Podríem arriscar altres noms.

³⁵ TODA, EDUARD, *Poblet en comensar el segle XVII* «Butlletí arqueòlogic» 36 (Tarragona, 1936) 129. Vet ací una frase lúcida d'aquest tractadista, sovint apassionat excessivament: «Així treia l'orella l'esperit congregacionista que certs monjos aragonesos començavan a infiltrar en els dos cenobis catalans».

³⁶ RABORY, p. 253: «Mandando omnibus ac singulis eiusdem loci regularibus ut in his omnibus et atagentibus vobis ut prefertur solis omnem obedienciam impendant et present, presentibus valituris usque ad mortem predicti domini Jacobi (Carnisser) ut prefatum est duraturis...»

³⁷ TODA, *Poblet*, p. 129.

No creiem que aquesta carta dels monjos de Santes Creus al rei fos antecedent, sinó efecte, d'una desafortunada acció que per part de la nunciatura de Madrid es va seguir contra l'elecció de l'abat Carnisser. Llavors era nunci el cardenal italià Decio Caraffa, a qui ha estat atribuïda una total absència de pràctica de la diplomàcia, i que cregué que podia entaular procediments directes per tal d'arranjar el problema suscitat, la única solució del qual no s'acudia sinó atropellant la justícia i la veritat al servei del rei. El nunci va enviar un comissari seu, anomenat Joan Bruno Palesqui, el qual no féu sinó arribar i empresonar els abats de Poblet i de Santes Creus, i cometre altres actes d'evident abús d'autoritat; instal·lat a Tarragona, i allargant excessivament la informació sobre la legitimitat de l'elecció de l'abat Carnisser fins a moure els cònsols de la ciutat a dirigir una carta directament a la reial majestat, datada el 13 de juny de 1609 i de la qual són aquests mots textuals: «Lo doctor Joan Palesqui, comissari del Nuncio de sa Santedat, rebent en esta ciutat informació de la electió de abat feta en lo monestir de Santes Creus en persona de don Jaume Carnisser, en la qual presidí don Simon Trilla, abat de Poblet, ha molts dies té encarcerats y presos al de Santes Creus en uns aposentos de un monestir, ab guardas de vista; y, al de Poblet, en la casa que té lo monestir en esta ciutat, ab deu mil scuts de fiança y ab guardes de vista, ab grans salaris; y casi a tots los altres religiosos dels dos monestirs que tenen lo govern y càrrec de aquells, axí temporal com espiritual, encarcerats; no sols en monestirs, mas encara en públiques presons, sens haver-los may acabat de rebre les confessions y deposicions per espay de més de un mes que els té detinguts y presos. De on naix gran admiració en esta ciutat, que fins ara és estada edificada de la vida de dits Prelats y religiosos, y a ells los ne resultan excessius y insuportables gastos, majorment allargant-se la dita informació tan temps»³⁸.

No acabà amb aquest escrit la clamorosa protesta a les arbitrietats del comissari de la nunciatura. Aquell mateix dia 13 de juny de 1609 la ciutat de Tarragona i la seva província — així, literalment, s'expressa el document — va recórrer al Suprem Consell d'Aragó, protestant del tracte que el comissari de la nunciatura

³⁸ *TODA, Poblet*, p. 130.

donava als abats de Poblet i de Santes Creus, i a altres monjos d'amdós monestirs, que tenia detinguts. D'una manera semblant va obrar el Capítol i canonges de la Seu de Tarragona, que clamaren en favor de la justícia; i, posant-se decididament del costat dels abats, ofesos i vexats. Aquestes queixes no eren menyspreables, i el nunci de Madrid fou previngut sobre la conveniència de la comissió del doctor Joan Bruno Palesqui. Fins i tot aquest mateix, en adonar-se de les oposicions que trobava per tot arreu, hom diu que va consultar a Madrid sobre el curs de les seves gestions. El nunci, naturalment influït pel rei, tenia el propòsit de seguir endavant els desastrats procediments iniciats, per a la qual cosa confiava valer-se d'un Breu del papa, i en aquest sentit va informar la consulta cursada per Palesqui. Una carta de la nunciatura a aquest, datada a Madrid el 22 de juny, li suggereix la intervenció del canonge Conte de Tarragona persona que semblava favorable als propòsits reials.

Però el doctor Bruno Palesqui, o no era diplomàtic prou hàbil o no es veié en cor de tirar al dret sense considerar la raó, tal com hauria calgut a la seva comissió. Evidentment, la seva gestió no va donar els fruits que d'ella es prometien a Madrid. No coneixem fins on la influència del canonge Conte va pesar en una decisió del delegat de la nunciatura, amb la qual aquest pensà sortir decorosament, ja que no hàbilment, de l'embolic en què estava posat en l'afer dels abats de Poblet i de Santes Creus. Així va retirar les seves actuacions i el procés contra l'abat Trilla de Poblet, i va manar personalment a l'abat Carnisser de Santes Creus que acudís a Madrid a respondre davant del nunci de les acusacions i càrrecs que resultaven del procediment formulat a Tarragona³⁹.

L'abat Carnisser es negà a obeir aquesta ordre, i no s'intimidà. El dia 10 de novembre de 1609 féu redactar una acta notarial en la qual declarava que, havent-li manat el nunci de sa Santedat que acudís davant seu a Madrid, i sospitant l'abat Carnisser que el manament era fruit d'informacions sinistres procedents d'enemics personals seus; i tement que el nunci fes sentir sobre ell tot el pes de la seva rigor, tal com els seus èmuls assevereren, mana al notari que aixequi acta de com calçades les «espuelas», està a

³⁹ Toda, Poblet, p. 131.

punt de pujar a cavall per a presentar-se al papa personalment, al qual recorre en apellació contra el manament esmentat.⁴⁰ Pocs dies després el 26 de novembre de 1609, els diputats del general de Catalunya protestaren davant del rei de la manera com el doctor Bruno Palesqui havia actuat contra els abats de Poblet i de Santes Creus; a aquesta protesta s'uní la del mateix capità general duc de Monteleón. L'afer sembla que es va cloure, momentàniament, sortint de Tarragona el doctor Bruno Palesqui, que havia fracassat estrepitosament⁴¹.

Aquest resultat no podia agradar al rei, de cap manera. Llavors l'ofensiva es va organitzar per un altre cantó. El cardenal nunci decretà una visita canònica als monestirs de Poblet i de Santes Creus; no perquè hi calgués a l'estat de la disciplina i de l'observància regular, sinó amb l'exclusiu fi d'anar constrenyent aquestes dues abadies que s'havien constituït baluards de l'anti-congregacionisme. Foren delegats per a realitzar aquesta visita dues personalitats de categoria, totes dues molt afectes a la reial majestat i totes dues molt dòcils als corrents congregacionistes: l'un era fra Joan Álvaro, abat de Veruela, al qual el rei no havia de trigar a donar el bisbat de Solsona, i l'altre fra Lorenzo Zamora, abat que havia estat del monestir de Santa Maria de Huerta durant el trieni de 1605 a 1608, i Visitador dels monestirs de la Congregació de Castella. El dia 31 de juliol de 1610 aquests visitadors eren a Poblet; però la seva comissió hi fou recusada pel monestir, perquè no els era admissible la visita si no anava decretada per l'autoritat de l'orde i amb poder d'ella, o per comissió immediata del papa⁴². Els abats no pogueren practicar la visita a Poblet; però intentaren d'arriscar-se a Santes Creus; on eren el 18 d'agost; encara que l'abat Carnisser no els deixà entrar amb idèntica oposició i disposició que a Poblet⁴³.

⁴⁰ «La Crònica de Valls» 23 de novembre de 1929: *Efemèrides*.

⁴¹ Toda, p. 131.

⁴² Lorenzo Ferrando, *Actuación de Lorenzo de Zamora en los monasterios del Cister de Cataluña* (=FERRANDO) «Cistercium» 14 (1962) 317-321, diu que els visitadors es presentaren a Poblet el 30 de juliol, i això sembla contradir altres historiadors que estableixen el 10 d'agost, probablement perquè llegiren malament la datació castellana abreujada: 1.º de agosto = *primero de agosto*. FERNETRES; IV, p. 214; Toda, *Poblet en començar*, p. 131.

⁴³ Ferrando, p. 319, publica un fragment de carta de l'abat de Santes Creus dirigida al Consell Suprem d'Aragó, on, relacionant la frustrada intenció de

Aquesta contrarietat, i el fet que Poblet enviés a la cort fra Domènec Quiles a representar al rei la illegalitat regular de la visita refusada, no amainaren les coses. Al contrari. El nunci, per decret datat a Madrid el 4 de desembre de 1610, ordenava la prosecució del procés contra els dos abats de Poblet i de Santes Creus; afer que encomanà al bisbe de Lleida, Francesc Virgili, mentre expressament sollicità autorització de Roma per a practicar la visita, personalment o per delegat, als dos monestirs esmentats. El bisbe de Lleida s'apressà tant en el procediment que, havent manat als dos abats de Poblet i de Santes Creus que compareguessin al seu davant en el termini de deu dies, i no havent els abats acudit ni a la primera, ni a les successives citacions, per decret de 10 de gener de 1611 els fulminà excomunicació major amb les condicions més agravants d'aquesta censura canònica; i manà imprimir i enviar aquesta disposició a tots els sacerdots i religiosos investits d'algun càrrec o autoritat de qualsevol manera que fos, a totes les ciutats, viles i pobles de les diòcesis de Lleida, de Tarragona, de Girona, de Barcelona, de Vic, d'Urgell, d'Elna i de Solsona. Aquesta declaració de contumància ja no podia intimidar els abats. No obtingué cap resultat positiu al seu propòsit, ben a l'inrevés: aquesta sentència d'excomunió fou desautoritzada de Roma i el bisbe de Lleida hagué d'aixecar l'excomunió i sobresseir el procediment contra els abats ⁴⁴.

D'altra banda segons el testimoni de Finestres ⁴⁵, no va agradar al rei la representació que el monjo Domènec Quiles li féu dels motius pels quals Poblet havia refusat la visita, i diu que va imposar els visitadors per la força del seu reial patronat sobre Poblet. Però sembla que el nou nunci, cardenal Juan Garcia Millino que havia pertangut al tribunal de la Rota i coneixia l'afer, si d'una banda no podia contrariar el rei que hi estava tan compromès, d'una altra fou prou hàbil de fer comprendre a la reial majestat que la visita als monestirs de Poblet o de Santes Creus l'havia

visita, diu: «En 18 días de agosto del año pasado llegaron a esta casa para visitarla los abades de Veruela y Huerta; no los recibimos porque el poder era muy tenue y nuestro general nos cargara y ellos mismos saben el deseo que sostenían para que entrasen y al Abad de Veruela le importunamos que entrase con el poder que tenía del nuestro general; respondió no podía él hacer sino lo que su Rei le mandava.»

⁴⁴ TODA, p. 131.

⁴⁵ FINESTRES, IV, p. 215.

d'imposar directament el papa. Així es va cursar instància a la Santa Seu proposant per a la visita els dos abats esmentats i el bisbe de Lleida, fidels servidors del rei i dòcils executors de la seva voluntat. El bisbe no fou acceptat per Roma, perquè no era de l'orde. L'afer fou encomanat expressament a l'ambaixador reial a Roma, comte de Castro. Aquest s'hi afanyà, i al 28 de febrer de 1611 ja informava amb un memorial de les seves gestions a la cort pontifícia; que per l'interès que té i a desgrat que ja ha estat publicat anteriorment, no ens podem estar de reproduir fragmentàriament. Diu així:

Relación cerca de la visita de Poblet y Santas Cruzes...

Luego que su magestad mandó escribir sobre este negocio se trató con su santidad y el conde —el conde de Castro, ambaixador de Felip III— halló al papa muy prevenido sobre esta materia de la religión de San Bernardo, porque el embaxador de Francia se la tiene acordada muchas veces en diversas ocasiones que se han ofrecido de algunos años a esta parte por negocios que se han tratado; así de desmembrar los monasterios de Navarra de la obediencia de su general, que es el abad del Cistel, como en procurar que no pueda el mismo general entrar a visitar en Castilla —recordem com set anys abans la visita fou interdita a l'abat Edmon de la Creu—, que han contradicho mucho los franceses, hasta llegar a decir al Papa que si el Rey de España no quería que los frailes de san Bernardo de España estuvieren sujetos al general francés, el de Francia haría que en Francia la religión de san Francisco y Santo Domingo no obedecieran a los generales cuando fuesen españoles, y por este respeto su Santidad ha andado con mucho recato acerca de la visita mayormente habiendo esta contradición particular en ella de que esto iba encaminado a quitar por este camino también en Aragón la dependencia del mismo general; como se avisó ya a su Majestad y se envió copia de una carta que el procurador general desta religión, que asiste aquí y es francés, escribió al abad de Poblet advirtiéndole que resistiese a la visita de España que él aquí estorbaría los despachos del papa; y también ha hecho mucho daño la relación que este mismo procurador, por medio del embajador, ha hecho en decir que sin orden de su Santidad ya en España habían nombrado visitadores; que no ha costado poco trabajo superar a tantas dificultades como se han superado, y en efecto se alcanzó de su Santidad, no obstante, todo esto, que el Nuncio mandare visitadores, y así se lo ordenó con cartas al Nuncio ⁴⁶.

I, en ofici de 22 de juny del mateix any 1611, el mateix ambai-

⁴⁶ A P, arm. I, cal. 21, Comunitat, ff. 96-102; FERRANDO, p. 320.

xador a la cort pontificia, comte de Castro, comunicava al rei Felip III com el papa s'havia dignat confirmar els visitadors que el nunci havia nomenat per als monestirs de Poblet i de Santes Creus; però solament l'abat de Veruela i fra Lorenzo de Zamora, ex-abat de Huerta, ja que no volgué confirmar el bisbe de Lleida, igualment proposat, perquè no era monjo cistercenc ⁴⁷.

Els esmentats abats, aquell mateix any giraven la vista a Poblet ⁴⁸, i també a Santes Creus, on eren el 26 d'octubre de 1611, com comta d'una carta de l'abat Carnisser, de la qual creiem d'interès reproduir aquests paràgrafs:

An buelto —els visitadors fra Juan Alvaro, abat de Veruela i fra Lorenzo de Zamora, ex abat de Huerta— a 26 de octubre; recibímoslos con grande amor y voluntad, y dexo a ellos mesmos por testigos del recibimiento y trato que yo les he hecho, y con cuanta libertad han hecho la visita; y los he dicho muchas veces que me saldría del monasterio a dónde quisiesen, solo para que hiciesen su visita con libertad y cumplimiento que convenía al servicio de Dios y del Rey. Doy a V. Sa. todo esta cuenta para que vea mi voluntad y se sirva de informarse de dichos visitadores.

También digo a V. Sa. que es muy grande verdad que he escrivido cartas a su Majestad, como me las han amostrado diziendo quería la congregación, y ahora digo lo mesmo siempre y quando que viniere licencia de nuestro general o del Summo Pontífice, porque hay un motu proprio de Clemente 8º que nos manda no tratemos de Congregación, y esto con privación de officios y sensuras grandísimas. Mi voluntad es la que siempre, y por mí no faltara verdad sea que hay muchos religiosos que no la quieren porque no han profesado eso, y por la mala información que de alla —es refereix als monestirs castellans constituïts en Congregació— tienen y aún de los mesmos que la profesan; y vienen muchos fugitivos de allá que persuaden no la tomemos contándonos cosas inauditas; por mi parte no faltaré ⁴⁹.

Com veiem, la carta de l'abat de Santes Creus ens diu moltes coses, i ben importants: la enorme pressió reial, i les ganades de complaure que l'abat Carnisser tenia; però també el convenciment arreladíssim de la poca conveniència de la Congregació, que pretenia igualar els monestirs catalans als de Castella, amb subjecció directa al rei i desvinculació total de l'autoritat de l'abat general.

⁴⁷ TODA, p. 134.

⁴⁸ FINESTRES, IV, p. 215; FERRANDO, p. 320.

⁴⁹ A. P. Arm. I, c. 18, Congregació, f. 52; FERRANDO, pp. 320-321.

c) *L'Assemblea de Saragossa i la resolució del Capítol general*

El monjo de Poblet, fra Joan Vallespinosa, arxiver que fou del monestir, ens ha deixat una relació una mica desgarbada, però molt substanciosa i objectiva, de com s'anà preparant i prenent cos el negoci de la Congregació; com que el testimoni és excepcional perquè fou contemporani i actor dels fets que relaciona i ve a tomb, estímem útil retreure'l. Diu, textualment:

Certs religiosos, amb ànim desassossegat i inquiet, l'any 1607 començaren de voler introduir en la corona d'Aragó, això és, en els monestirs situats dins ella, certa congregació o modo nou de viure més per inquietud de l'ànimo, que pel servei de Déu nostre Senyor, fundats en segones intencions o interessos particulars. Arribà a tant dit negoci que valent-se, o, per millor dir, inquietant el senyor del reial consell, oblidats de les excomunionis de l'orde contra semblants [actuacions] fulminades, pogueren tant i es donaren tan bona manya que induïts dits senyors del reial consell —o per dir millor, engan-yats—, els donaren tal favor i ajuda, no sols en cartes, però en diners del propi ordre com foren les rendes d'Escarp, que per este efecte aplicaren; tragueren moltes cartes del rei per al general de Cistells, d'on vingueren a obtenir llicència o manament per a què tots els abats i procuradors dels monestirs de dita corona s'ajuntessin a Saragossa l'any 1613 per al 27 de gener, a la qual junta anà lo abat de Poblet don fra Simó Trilla⁵⁰.

Efectivament, tal com diu el cronista pobletà foren convocats a Saragossa els abats i procuradors dels monestirs de Catalunya, d'Aragó, de València i de Mallorca; i, sota la presidència de l'arquebisbe don Pedro Maurique de Lara, portantveus de la reial Majestat sota l'imperatiu de la qual s'havia congregat la junta, es plantejà el fet de constituir una congregació de tots els monestirs dels estats relacionats. Aquesta idea, madurada ja feia anys era acceptada i fins defensada per diversos monestirs, principalment els filials d'altres abadies, com succeïa almenys amb la de Valligna

⁵⁰ El manuscrit del P. Joan Vallespinosa és conservat a la secció de manuscrits de la Biblioteca —Museu, Victor Balaguer, de Vilanova i La Geltrú. Hi féu referència, i fins i tot donà coneixement del seu contingut el benemèrit historiador de Santes Creus, senyor TEODOR CREUS I COROMINAS en la seva *Addició o apèndice a mon llibre «Santas Creus» etc.* «La Renaixença» (Barcelona, 1891), p. 517. Darrerament ha estat íntegrament publicat per GUITERT, *Manuscrits, número 5*.

referida a Santes Creus, i les de La Reial de Mallorca, Benifassar i Piedra, referides a Poblet. Era explicable i lògica aquesta posició de les abadies filials, perquè la novella Congregació els oferia un al·licient tan considerable com la prescripció de la paternitat, que, amb el temps, sempre era acceptada una mica a contracor quan s'exercitava. Una altra de les característiques que proposava la nova Congregació era la introducció de les abadies temporals, concretament quatriennals, a tots els monestirs que actualment les disfrutaven vitalícies o perpètuas. Naturalment, aquesta innovació que no afectava als monestirs que ja tenien vigent l'abadia temporal, contradeia profundament el règim de les que es governaven per abats vitalícies. Era el cas de Santes Creus i el de Poblet, concretament. Sabem, certament, que Poblet manifestà la seva disconformitat, i que Santes Creus tampoc no hi podia estar conforme, baldament que no ens consti la seva protesta per via de fets.

Però no hi valgueren parers. Si aquests eren majoritaris en categoria, o en nombre; ni la qualitat, ni la quantitat no es van tenir en compte i es tirà al dret. El rei ho volia així, i no faltaven, dissortadament, aduldors servils capaços d'extrafer la realitat i de presentar-la convenientment. Així el pare abat general de l'orde cistercenc fou informat com els esmentats monestirs estaven d'acord en instituir la Congregació ⁵¹.

Ben pocs dies després de la junta de Saragossa el rei intervenia en afers de l'orde, no solament concedint la mitra episcopal de Solsona al fins llavors abat de Veruela, fra Juan Álvaro, servil aduldor seu, sinó que disposà que fos concedida l'administració espiritual i temporal de l'abadia vacant a fra Juan Giménez de Tavar. Així ho escriurà el rei Felip III a l'abat Trilla de Poblet, llavors vicari general, amb carta datada a El Pardo, 13 de febrer de 1613 ⁵².

⁵¹ FINESTRES, IV, p. 216. GUITERT, p. 14. CANIVEZ, JOSEPHUS MARIA; *Statuta Capitulum generalium ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786* (Louvain, 1933-1941), VII p. 313.

⁵² Finestres, IV, p. 218, publica sencera aquesta carta, així com la contestació de l'abat de Poblet datada en aquest monestir el 3 de març del mateix any 1613. Val la pena, perquè són força alligoadores, transcriure ací unes frases de la carta de la reial Majestat: «Por la promoción del doctor Juan Alvaro, abad de Beruela, al obispado de Solsona es necesario se nombre persona que gobierne la dicha abadía así en lo espiritual como en lo temporal. Y a ninguno puede encomendarse esto mejor que a Fr. Juan Giménez de Tavar, he querido escribiros sobre ello y encargaros, como lo hago, que luego en reci-

La junta de Saragossa fou informada de la convocatòria del Capítol general de l'orde a celebrar pel maig d'aquell mateix any⁵³. Per a treballar els negocis de la Congregació hi anaren fra Sebastià Bonfill, monjo profès de Rueda, però que obtingué diversos càrrecs i actualment era prior d'Escarp, i l'abat de Lavaix, fra Bernat Massign, monjo profès de Poblet⁵⁴.

El Capítol general de l'orde cistercenc, reunit a Císter, en una de les seves resolucions preses el dia 6 de maig de 1613 s'ocupa llargament de l'afer de la Congregació. Fa constar que és a prec de la reial catòlica majestat de Felip III, rei d'Espanya; i que, desitjant complaure-la, dictà diverses definicions. De manera que el Capítol General ve a dir que el de la Congregació de monestirs cistercencs de la Corona d'Aragó era un afer exclusivament d'interès reial, del rei d'Espanya concretament; si l'orde, estructurada de sempre, ara accedeix a aquesta innovació, és únicament per a complaure el rei d'Espanya, que potser equival a dir per a no enutjar-lo.

Però, i contradint manifestament algunes de les conclusions de l'assemblea saragossana, o, almenys no accedint a alguns dels punts plantejats, dictà les normes per les quals, i no altres, es podria erigir la Congregació. Entre les normes establertes en el document cal registrar: la total subjecció de la Congregació i de tots els seus monestirs i organismes a la suprema autoritat de l'abat general i Capítol general de l'orde; l'obligació de complir totes les definicions i estatuts dels capítols general i contribuir a les despeses de l'orde; l'obligació d'enviar dos abats al Capítol general amb els estatuts i decrets dels Capítols provincials per a la seva aprovació o recusació; que els Vicaris generals i altres càrrecs de la Congregació fossin elegits capitularment cada quatre anys i que havien de jurar fidelitat i obediència a l'orde; que aquests quatre anys dels càrrecs no puguin ésser prorrogats; que tots els abats dels monestirs siguin elegits per a tota la vida; que calia demanar al papa que accedís que les abadies temporals passessin a ésser vitalícies, i al rei que renunciés el seu dret de presentació que tenia en alguns monestirs; que ningú pugui ésser processat, ni molestat, per haver-se mani-

biendo ésta, le nombréis por ecónomo y administrador de dicha abadía, que esta es mi voluntad y de que quedará servido».

⁵³ FINESTRES, IV, p. 223.

⁵⁴ GUITERT, p. 14.

festat contrari o favorable a la Congregació, imposant silenci perpetu sobre aquesta qüestió; que l'abat general pugui visitar la Congregació i presidir els Capítols Provincials. Delegà l'abat de Laude, fra Vicenç Longuespée, per a presidir en nom de tot l'orde del Císter, l'erecció de la Congregació ⁵⁵.

Entre altres afers dels quals s'ocupà aquest Capítol general, per l'estreta relació que tenen amb l'objecte del present estudi, cal esmentar una disposició per la qual declara subjecte a l'autoritat de Santes Creus el priorat de l'Eula, que s'havia pretès emancipar; però recomana a l'abat que tracti benèvolament i paternal aquells monjos ⁵⁶. Una altra de les definicions preses en aquest Capítol, és la de comunicar expressament totes i cadascuna de les coses tractades en ell relacionades amb la Congregació, a fi que en tinguessin informació fidedigna i no estraqueta, als abats dels monestirs de Poblet, de Piedra, de Santa Fe, de la Oliva i de Santes Creus ⁵⁷, que eren els monestirs més oposats, sembla, a la Congregació.

El Capítol general encomanà als mateixos dos missatgers de l'assemblea de Saragossa, fra Bonfill i fra Massip, l'encàrrec de procurar que la reial i catòlica majestat de Felip III consentís en les següents concessions, que conjecturem divergències amb les conclusions presentades amb el beneplàcit reial al Capítol. Són, en part, repetició dels conceptes que acabem de resumir, i per això els assenyalarem sumàriament; primerament, que el rei accedeixi a incorporar a la Congregació els monestirs de Navarra, ja que són pocs i per ells sols no són suficients a formar-la pròpia; i després, entre altres coses, que els abats siguin perpetus i no temporals; que el rei renunciï al dret de presentació d'abats; que decreti que la Congregació estarà subjecta sempre a l'abat i Capítol general de l'orde; i que accepti enviat pel Capítol general a l'acte de l'erecció de la Congregació l'abat de Laude ⁵⁸.

Sembla que el rei d'Espanya no va acceptar algunes de les conclusions del Capítol general, i que s'establí un estira i arronsa sobre diversos punts. Ens ho fa creure la carta que el rei escriu a l'abat general del Císter i que sembla que resolgui definitiva-

⁵⁵ CANIVEZ, VII, pp. 303-305.

⁵⁶ CANIVEZ, VII, p. 303.

⁵⁷ CANIVEZ, VII, p. 323.

⁵⁸ CANIVEZ, VII, pp. 306-307.

ment les dificultats o diferències sorgides. El rei per aquest document, datat a Burgos el 3 doctubre de 1615, accepta la subjecció de la Congregació a l'abat i Capítol general del Císter, l'assistència als Capítols generals de l'orde, i la contribució; però no diu res de les abadies vitalícies, ni de la renúncia al dret de presentació, ni d'altres qüestions ⁵⁹.

Podem sentar que Felip III va guanyar la partida. Pau V, per butlla datada a Roma el 19 d'abril de 1616 erigia la Congregació. En aquest document pontifici es raona la conveniència de la Congregació per la raritat amb què els monestirs podien ésser visitats personalment per l'abat general per mor de la distància, de la qual cosa en pervenia la disminució de l'observància monàstica. S'hi estableix la dependència de la Congregació a l'abat i Capítol general, així com la de cadascun dels seus monestirs, que han de servir tots els estatuts i les contribucions de l'orde. S'hi estableix que els càrrecs de la Congregació seran quadriennals, així com els abats dels monestirs, en manifesta oposició als desigs de l'orde que volia que tots els abats fossin vitalícis ⁶⁰.

Aquesta butlla fou comunicada a Santes Creus per Felip III. El rei, ben content de poder constrènyer el monestir amb el document pontifici, reclamava la part de despeses que havia estat assignada a Santes Creus per als negocis de la Congregació. Per a donar més força a la carta reial, el seu lloctinent, duc d'Alburquerque, també adreçà una carta a l'abat i monestir de Santes Creus, així com igualment una altra del vicari general. L'abat Carnisser i els monjos de Santes Creus no s'intimidaren. El 4 d'octubre de 1616 contestaven al rei amb una carta que és un model de destresa, d'enteresa i de respecte. Però res de donar diners per

⁵⁹ FINESTRES, IV. p. 223 publica sencera la carta reial.

⁶⁰ Vegeu el text d'aquest document a FINESTRES, IV, pp. 262-269. Referències a RABORY, p. 252 i a molts d'altres autors que seria cosa molt llarga enumerar. Unicament volem reportar un fragment del P. Joan Vallespinosa: «...confirmat tot—es refereix a les coses tractades a la junta de Saragossa de l'any 1613—, sinó que les abadies fossin perpètuas i altres coses, aquest dit Bonfill—el pare Sebastián Bonfill, ja esmentat abans—amb cartes del rei amb aquesta confirmació del General—l'abat del Císter—anà a Roma, on amb el favor gran i sa bona traça alcançà un breu del Papa confirmant dita Congregació, ordenant en ell lo modo que a dits religiosos—els que negociaren la Congregació d'acord amb el rei—aparegué que es devia tenir per dit modo de viure, callant i dissimulant el dissentiment de dit convent de Poblet, dient o narrant que tots havien consentit i que era voluntat de tots, concedí dit Breu a 19 d'abril de l'any 1616». GUTTERT, p. 14.

a «satisfacer los gastos hizo el padre Bonfill en la prosecución de los negocios de la Congregación, y éstos han sido tan excesivos y sin orden deste convento que por el presente nos allamos sin remedio para acudir a ellos»⁶¹.

L'ESTABLIMENT DE LA CONGREGACIÓ

Ja hem dit com el Capítol general de l'orde del Císter celebrat l'any 1613 havia designat per a presidir l'erecció l'abat del monestir de Laude, fra Vicenç Longuespée. Aquest mateix personatge ve designat en la butlla pontificia de Pau V, del 19 d'abril de 1616. Durant tres anys que duraven les discussions entre Felip III rei d'Espanya i les jerarquies cistercenques per tal de fer surar el voler de la cesària i catòlica majestat, que dissortadament, calgué satisfer, la presidència de fra Longuespée no fou possible, i així l'abat General nomenà nou executor de totes les coses concernents l'erecció de la Congregació fra Bartomeu Joly, procurador general de l'orde a la cúria romana, Vicari general dels monestirs de Sicília i de tota Itàlia, al qual despatxà lletres de comissió datades a Císter el 16 d'agost de 1616⁶². Proveït d'aquesta credencial, fra Bartomeu Joly —, que feia uns quants anys que havia visitat alguns monestirs dels que ara anaven a integrar la Congregació quan, conseller i almoïner del rei de França, va acompanyar l'abat general fra Edmon de la Creu en el seu viatge

⁶¹ «Señor. La de V. Magt. de 9 julio recibimos a los postreros de setiembre acompañando aquella otra del lugarteniente de V. Magt. el duque de Alburquerque por un Padre del monasterio de Rueda, el qual a más de dichas cartas nos presentó un mandato del obispo de Otica, su prelado y Vicario General de los monasterios desta Corona; dimos las respuestas según justicia y razón pertenecían y estas embiamos por un religioso deste Convento. Solo nos quedava responder a V. Magt. en agradecimiento de tanta merced como nos hacía en acordarnos procurásemos satisfacer los gastos hizo el Padre Bonfill en la prosecución de los negocios de la Congregación, y ésto han sido tan excesivos y sin orden deste Convento que por el presente nos hallamos sin remedio para acudir a ellos e imposibilitados por las malas cosechas y persecuciones que havemos padecido en este Principado de bandoleros que nos resolvimos representarlos más explícitamente a nuestro Vicario General y componerlos con él en lo de razón; lo que creemos desea V. Magt. cuya real Persona Nuestro Señor Guarde, como estos sus siervos y capellanes desseamos. En Santas Cruces y octubre 4 de 1616. El abbad de Sanctas Cruces. Por el convento, el prior de Santes Creus fray Blay Torrents». A P, no en podem precisar la signatura actual; en tenim còpia de quan els documents propletans del senyor Eduard Toda, procedents d'Escornalbou, encara no estaven classificats.

⁶² FINESTRES, IV, p. 271.

de 1603-1604 —, ara, i segons Finestres, va visitar alguns monestirs i va convocar els abats i procuradors de tots ells a Saragossa ⁶³.

Fra Bartomeu Joly, en la relació que es conserva del seu viatge, apunta discretament les seves simpaties pels convents congregacionistes ⁶⁴; això no obstant, creiem exagerats els retrets que de suborn li han estat formulats ⁶⁵.

La reunió convocada per fra Bartomeu Joly a Saragossa inicià les seves tasques el dia 6 de febrer de 1617. Les reunions es celebraren al palau arquebisbal, sota la personal intervenció de l'arquebisbe de Saragossa, Pedro González de Mendoza, delegat de la reial majestat en nom de la qual intervingué. Presidí en nom de l'orde l'esmentat fra Joly. Hi eren presents, pel monestir de Santes Creus, fra Jaume Carnisser, abat, i el P. fra Joan Carreres, procurador. També hi havia fra Joan Salines, monjo profès de Santes Creus i llavors prior i administrador del monestir d'Escarp. Amb ells els abats i procuradors dels altres monestirs dels estats de la Corona d'Aragó. A la capella arquebisbal fou celebrada missa de l'Esperit Sant, i «acabada la missa el arzobispo hizo una plática proponiendo con mucha gravedad el deseo que su Magestad tenia de que se hiziesse la Congregación de los monasterios... y luego el Reverendo Comissario y presidente — fra Joly — hizo otra plática significando la voluntad de su Santidad, de su Magestad, del Reverendísimo del Cistel, y del Capítulo general...» ⁶⁶. En aquesta data inicial i protocolària, no s'actuà res més.

La segona reunió es celebrà allí mateix el vinent dia 14, amb l'assistència dels mateixos abats i representants de l'assemblea anterior. «Se les propuso a los arriba indicados por el Reverendo Comissario si admitían el breve de su Santidad, las cartas de su Magestad ptaentes y letras de nuestro Reverendísimo general de

⁶³ FINESTRES, IV, p. 224.

⁶⁴ FORT, *Viatge*.

⁶⁵ Vet ací els mots literals del P. Joan Vallespinosa: «Traçaren vingués per comissari de dit Breu a Espanya fra Bartomeu Joli, procurador general que era a Roma, el qual, encara que al principi fou molt contrari al dit fra Bonfill defensant les preeminències i immunitats de l'ordre, contradint sempre per a que no tingués efecte, ni es concedís dit Breu, però al fi el dit Bartomeu Joli, amb dádives i promeses no sols consentí, però encara fou el defensor i cap d'aquest enredo»; GUITERT, *Manuscrits n.º 5*, p. 15.

⁶⁶ A. P. arm. 5, col. 534, f. 1. Aquest volum conté documentació diversa del primer mig segle de la Congregació i el designarem amb la sigla *Cong.*

Cistel»⁶⁷. Arribant ací fra Gaspar Bonastrull, monjo procurador del monestir de Poblet, que dissentia de la major part de l'assemblea, va protestar, així com també ho féu fra Francesc Velázquez, procurador del monestir de Valldigna; però la protesta no els valgué altra cosa que l'empresonament d'ordre del Comissari president⁶⁸. Aquest incident ve relacionat pel P. Vallespinosa amb detalls que cal recollir i que corroboren i il·lustren la notícia que d'aquest incident ja ens havia donat Finestres. «Dit fra Bonastrull — diu — vist se procedia no en dret, sinó de fet i amb tant rigor, apellà de nou davant dit Comissari... Per la qual apellació fou capturat i posat en presó el mateix dia, i de la presó no fou tret fins que hagués renunciat a dita apellació. Després dit Bonastrull apellà coram authentica persona, això és, davant el corrector de la Victòria — és a dir, el superior del convent dels frares mínims de Sant Francesc de Paula —. L'arquebisbe de Saragossa privà dit corrector i els seus frares de predicar i de confessar sols perquè davant d'ell s'era apellat dit Bonastrull. Així d'aquesta com de les demés — apellacions — el feren retractar amb gran violència; i així a l'abat — de Poblet — com al dit procurador tractaren molt mal així de paraula com de obra; i no sols al de Poblet, però encara als demés que volgueren apellar els feren grans vexacions, de manera que a força d'armes o poder, volgueren introduir dita nova Congregació»⁶⁹.

Així anaren les coses en aquesta agitada segona sessió, que acabà amb la lectura de «una comisió del Reverendíssimo Abad de Cistel en la qual nombra al Reverendo Padre fray Bartolomé Joly comisario Vicario general de la Congregación hasta que él nombre con la autoridad que tiene de su Santidad y suya, vicario de la Congregación»⁷⁰.

Dos dies després, el 16, es reuní la tercera sessió al mateix lloc, amb idèntica concurrència, exceptuats els empresonats. «Se pidió por el Arzobispo, en nombre del Reverendo Comisario, diessen su parecer... y consintieron»⁷¹, com era de suposar desembarassats dels protestataris. Les altres sessions ja ven discórrer més pacífic-

⁶⁷ A P. Cong., f. 2.

⁶⁸ FINESTRES, IV, p. 225.

⁶⁹ GUIERT, p. 16.

⁷⁰ A P. Cong., f. 2.

⁷¹ A P. Cong., f. 2v.

cament: la quarta, el dia 17; la cinquena, el dia 20; la sisena, el dia 21; la setena, el dia 23; la vuitena, el dia 25; la novena, el dia 27 de febrer; i la desena, el dia 3 de març. En aquestes vuit sessions de treball es distribuïren els càrrecs del nou organisme, adjudicats, ja no caldria dir-ho, preferentment a persones afectes a la reial majestat i als nous corrents: Vicari general, l'abat de Veruela, fra Juan Ximénez de Tavar; definidors per Catalunya, Aragó i València respectivament, fra Simó Trilla, abat de Poblet, fra Sebastián de Cisneros, abat de Piedra, i fra Andreu de Calsera, abat de Benifassar; Visitadors, fra Jaume Carnisser, abat de Santes Creus, i fra Francesc Calderón, monjo de Valldigna; i fra Tomàs Gilabert, monjo de Piedra, secretari ⁷². També s'anà perfilant les normes complementàries als decrets d'erecció pels quals s'havia de regir el nou organisme; tot plegat, una jurisprudència de mal improvisar i que com veurem, va fallar estrepitosament per imprevisions fonamentals, i ben aviat! ⁷³. El dia 3 de març es signaren les actes constitutives de la Congregació: en primer lloc, l'arquebisbe de Saragossa, representant reial ⁷⁴.

Un dels acords més ingrats, pel que fa a Santes Creus, presos per aquesta assemblea saragossana, fou el de sol·licitar de l'abat general del Císter la definició de l'antiguitat de cadascun dels monestirs de la Congregació. El llavors general Nicolau Boucherat, per la seva carta patent de 19 de maig d'aquell mateix any, d'acord amb les dades que tenia i les informacions que pogué obtenir, la va establir. Aquesta definició fou l'origen i l'esca del cèlebre plet de precedència que Poblet mantingué amb Santes Creus, i que s'hauria pogut estalviar perquè no va reportar cap bé a cap dels dos monestirs ⁷⁵.

El dia 8 d'abril de 1617 i a Saragossa mateix es va redactar l'acta oficial de la constitució de la Congregació ⁷⁶. I totes les coses actuades a Saragossa foren confirmades per decret de l'abat i Capítol general datat a Císter el 19 de maig del mateix any 1617 ⁷⁷.

⁷² FINESTRES, IV, pp. 224 i 272-273.

⁷³ «Feren algunes constitucions i embellecos», diu el contemporani P. Vallespinosa; GUITERT, p. 16.

⁷⁴ A P. Cong., f. 16 v.; RABORY, p. 253.

⁷⁵ TODA, EDUARD, *Estudis Pobletans (Lo plet de Santes Creus)* (Tarragona, 1925), pàgina 135.

⁷⁶ Finestres, IV, p. 272, la publica sencera.

⁷⁷ FINESTRES, IV, p. 225.

Però ni Poblet, ni Santes Creus(no acceptaren de grat la Congregació. Per la violència, hom signà l'acta de l'erecció ⁷⁸; però fora de l'ambient d'inseguretat personal, l'intrèpid fra Bonastrull apellà novament ⁷⁹ el dia 10 d'abril. I aquesta actitud protestatària i d'inconformitat es va rastrejant mentre visqueren els abats de tots dos monestirs. Així quan per mort del vicari general de la Congregació, fra Juan Ximénez de Tavar, es va convocar Capítol de la Congregació a Rueda, Poblet no solament refusà acudir-hi, sinó que apellà de la convocatòria a 20 de març de 1618 ⁸⁰; i Santes Creus tampoc no hi va acudir, ni potser no va actuar amb l'energia de Poblet, però sí amb igual dissentiment: a les actes del Capítol del 30 de març de 1618, s'adjudicà la procura de Santes Creus un monjo navarrès, fra Tomàs Pérez de Urzanqui ⁸¹.

Les autoritats Congregacionistes comparegueren al Capítol general de l'orde ajustat a Císter el 14 de maig d'aquell mateix any 1618, representades pels abats de Rueda i de Benifassar; Poblet i Santes Creus hi enviaren delegats propis en la persona del ja comentat fra Joan Vallespinosa, de Poblet, i fra Joan Carreres de Santes Creus, a defensar la pretensió de no pertànyer a la Congregació. El Capítol General, oïdes les raons d'aquests delegats, facultaren Poblet i Santes Creus per tal que poguessin proseguir la llur causa davant la cúria romana ⁸². Val a dir que els representants dels dos monestirs catalans anaven contrafortats de raons i de documents; entre aquests, coneixem la carta que a l'abat general adreçà el consell de la ciutat de Barcelona, datada el 21 d'abril de 1618 ⁸³.

Poblet i Santes Creus entaularen plet contra la Congregació

⁷⁸ El comissari fra Joly «compeló con toda violencia a suscribir en el acto de erección de la Congregación»; *FINESTRES*, IV, p. 225.

⁷⁹ «Essent en Lleida, fora ja d'Aragó, s'apellà altra vegada dit procurador de Poblet, que fou a 10 d'abril de 1617»; *GUIERT*, p. 16.

⁸⁰ «Per mort de dit Joan Ximenes, Vicari General, citaren l'abat i procurador de Poblet i als demés per ajuntar-se a fer Vicari General, i així no hi volgueren anar, ans apeharen contra autèntica persona a 20 de març de 1618»; *GUIERT*, p. 16, *FINESTRES*, IV, p. 227.

⁸¹ *A. P. Cong.*, f. 18.

⁸² *GUIERT*, p. 16.

⁸³ «A 21 d'abril 1618. scriuen — els Consellers de la ciutat de Barcelona — al General del ordre Cistells per a que no permeta que los monastirs de Poblet y de Santas Creus hagen de estar subjectes a la nova Congregació ques volia disposar»; *BRUNIQUER, ESTEVE GILABERT, Rúbriques* (Barcelona, 1912-1915), V., p. 309.

a la Cúria romana; però aquest plet estava perdut. En el Definitori reunit al monestir de Rueda, el 16 de setembre de 1618 «releyeron las copias de dos cartas que su Majestad escribía a su Santidad y al Ilustríssimo cardenal Borja, embajador, en recomendación de la Congregación, encargando mucho al cardenal pidiese a su Santidad no diese lugar a los monasterios de Poblete y Santes Cruces para eximirse de la congregación, sino que estén sujetos a ella y obedezcan a su vicario general»⁸⁴. En aquest mateix Definitori es prengué la resolució següent: «En dicho día — 18 de setembre de 1618 — se decretó en Definitorio que, atento que el P. abad de Santes Cruces, don fray Jaime Carnicer, Visitador, no acudia a las cosas de la Congregación y que las deffinitiones disponen haya suplicadores... se nombró al P. Gregorio Abad, monje del monasterio de Piedra»⁸⁵. Amb aquest acord el Definitori transgredia les normes que manaven que els visitadors fossin d'un regne diferent del del vicari general; perquè no solament era del mateix regne d'Aragó, sinó fins i tot del mateix monestir de Piedra, d'on era abat el Vicari general elegit en el Capítol de Rueda a darrers de març de 1618, fra Sebastián de Cisneros.

Aquest mateix abat Vicari general, per lletres seves datades a Veruela el 20 de novembre del mateix any, donava «comisión al Sr. Abad de Santes Cruces para obligar con censuras a los Religiosos de Leula que vengan al dicho Monasterio para el tiempo que nuestro P. Vicario General hubiese de hazer la visita de aquel convento»⁸⁶. No sabem com es va prendre aquesta comissió l'abat Carnisser; probablement no en va fer cas, perquè no va reconèixer mai l'autoritat del Vicari general, ni aquest s'acostà a Santes Creus mentre ell va viure; però és simptomàtica, perquè reflexa la indisciplina que encara hi havia a Leula, provocada, com ja hem insinuat, pel moviment congregacionista i que ara la mateixa Congregació estava interessada a redreçar.

L'actitud protestatària de Santes Creus s'acabà amb l'abat Carnisser, que va morir al seu monestir el 17 d'octubre de 1619.

⁸⁴ A P., Cong. f. 70. Ferrando, p. 196, s'erra palesament quan diu que aquestes cartes reials foren llegides al Capítol de Rueda de 1618. Com ja hem dit, el capítol es celebrà pel març d'aquest any a Rueda; i al setembre, i al mateix monestir, es celebrà el Definitori. Vegeu la relació de Capítols i Definitoris, també, a RABORY, pp. 253 i sgs.

⁸⁵ A P. Cong., f. 73.

⁸⁶ A P. Cong., f. 302.

Quan el Vicari general fou informat de la mort del darrer abat perpetu de Santes Creus, dictà pressosament un decret que deia: «Mandamos con censuras al Prior y Conventos del Monasterio de Santas Cruces para que no hagan elección de abad hasta que por el Definitorio les sea enviado el terno de las personas que han de concurrir a la abadía, como lo dispone la Bulla de la Cngregación. Datum en Piedra, a 28 de octubre 1619. Fray Sebastián de Cisneros, abad de Piedra, Vicario General»⁸⁷.

No calia cap amenaça de censures. A Santes Creus, mort l'abat, les resistències estaven pràcticament vençudes. Hi havia prou monjos amics de la Congregació, i prou significats, perquè aquesta hi entrés per la porta gran.

Certament, com direm, la Congregació reportà una efímera glòria a alguns monjos del monestir. Però la glòria de la casa s'anà afeblint a passos de gegant a partir d'ara. Tota una gran època de Santes Creus periclitava amb la mort del seu darrer abat vitalici, i amb l'establiment de la Congregació. Si algun adversari restava als nous corrents, ja res no podia fer sinó acceptar a contracor i amb el sentiment de la impotència, el nou estat de coses. Poblet, intrèpidament, tot sol, seguí pledejant a Roma⁸⁸; inútilment, però. El seu esforç no produí cap resultat. A la mort de fra Simó Trilla, 10 maig de 1623, també cessà pràcticament tota la seva resistència. Al cap de poques setmanes la Congregació se n'ensenyorí igualment.

SANTES CREUS DINTRE LA CONGREGACIÓ: FRA BARBERÀ

A desgrat del seu manament del 28 d'octubre el Vicari general de la Congregació no estava tranquil del que podia passar a Santes Creus, i resolgué venir-hi. En el registre de visites dels vicaris generals consta així: «A .xv. de noviembre de M.DC.XVIII el dicho Sr. vicario general — fra Sebastián de Cisneros, abad de Piedra — entró en el monasterio de Santas Cruces, en donde fue racibido com la solemnidad acostumbrada. Hizo la visita y la publicó en Capítulo a .xvii. del dicho. Entrególa al R. Cantor y sin contradi-

⁸⁷ A P. Cong., f. 306.

⁸⁸ Vegeu-ne detalls deguts a l'actor que el monestir tenia a la Cúria Romana, fra Joan Vallespinosa: GUITERT, pp. 16-18.

ció la acceptaron»⁸⁹. La visita regular potser acabà aquell dia 17 de novembre, però no l'estada del Vicari general a Santes Creus, on segurament, en vista de la bona acollida que hi tingué, va decidir juntar al Definitori, que, entre altres coses, va elaborar la terna per a l'elecció de l'abat del monestir.

Coneixem diverses disposicions preses pel Vicari general durant aquesta llarga estada a Santes Creus, entre elles algunes que afecten el monestir. Així del 28 de novembre és un «mandamiento para que no saquen libros de la librería del Convento de Santas Cruces»⁹⁰. I del 3 de desembre següent diverses llicències a favor de fra Hilarió Gil, monjo del monestir i resident al priorat de l'Eula, per tal que pugui predicar i professar càtedra a Perpinyà, i usar lícitament del producte d'aquestes activitats⁹¹.

Aquell desembre, doncs, el Definitori de la Congregació es va reunir a Santes Creus⁹². La primera sessió, celebrada al monestir el dia 6, féu constar com, havent estat convocat l'abat de Poblet i havent contestat que havia renunciat al càrrec de Definidor, es congregaren amb el Vicari general els Definidors per Aragó, fra Tomàs Gilbert, i per València fra Andreu Cabrera. Entre els acords presos en aquesta sessió, declarà que a desgrat de les prerrogatives a favor de fra Miguel Agustí de Santes Creus, concedides per l'abat general, estava subjecte a l'obediència de l'abat del monestir, i que podia intervenir amb el seu vot a l'elecció d'abat. També va decretar que els no ordenats *in sacris* no podien votar en aquella elecció, malgrat qualsevol costum en contra. I que fra Antoni Creixell tingués vot en l'elecció per la llicència que tenia del Rdm. Abat general per a ordenar-se.

Aquell mateix dia 6 es tingué una segona sessió a la veïna vileta del Pont d'Armentera, en la qual es proposà la terna per a l'elecció d'abat de Santes Creus, en la qual foren inclosos els monjos fra Martí Çarobe, prior de Santes Creus; fra Joan Salines, prior de Montesa; i fra Josep de Barberà, prior de l'Eula. Fou designat per a presidir l'elecció fra Gregorio Abbad, prior de Piedra.

La sessió següent del Definitori es celebrà el dia 8, i es nomenà

⁸⁹ A P. Cong., f. 158 v.

⁹⁰ A P. Cong., f. 306.

⁹¹ A P. Cong., ff. 306-306 v.

⁹² RABORY, p. 253.

visitador de la Congregació fra Hilarió Gil, i es determinà escriure al rei sobre les dificultats d'elecció de Vicari general ⁹³.

L'elecció d'abat de Santes Creus, que recaigué en fra Josep Barberà, fou posterior a la data del 6 de desembre, i així cal rectificar tots els qui seguint Finestres, l'atribuïen al mes de novembre ⁹⁴. Probablement fou el dia 7 de desembre.

De fra Josep Barberà n'han estat divulgades ja diverses notícies biogràfiques ⁹⁵. Ans d'abat ja havia assolit càrrecs de categoria: en 1604 era confessor de les monges bernardes de Vallbona ⁹⁶; en 1608 consta majoral de la farmàcia de Santes Creus ⁹⁷; aquell mateix any fou constituït procurador del monestir ⁹⁸; el 27 de juliol i pocs dies més tard, 1 d'agost, fou capitularment nomenat síndic i actor i procurador personal de l'abat Jaume Carnisser ⁹⁹, i el 16 d'octubre insinuat amb altes sindicatures ¹⁰⁰, i especialment delegat de la comunitat per a vendre uns censals mors ¹⁰¹; i en 18 de gener de 1609 fou confirmat en la seva sindicatura ¹⁰². Fou un gran amic del celebrat rector de Vallfogona, Dr. Vicenç García ¹⁰³.

Durant el seu abadit de Santes Creus fou constret a pagar 86 lliures al col·legi d'Osca que se li devien per l'estada dels col·legials del monestir ¹⁰⁴. En el Definitori de la Congregació celebrat al monestir de Piedra, el dia 21 d'agost de 1620, l'abat Barberà plantejà la duració de la seva abadia fins a quatre anys, per a la qual cosa el Definitori envià fra Andreu Cabrera per a convèncer-ne el prior

⁹³ A P. Cong., ff. 77-78 v. Veure apèndix 2.

⁹⁴ FINESTRES, IV, p. 228; i V, p. 37.

⁹⁵ FORT COGUL, EUFEMIA, *El rector de Vallfogona i Santes Creus* (= FORT, *El Rector*) (Santes Creus, 1950), passim, i principalment pp. 47-54.

⁹⁶ FORT, *El rector*, p. 47.

⁹⁷ A P. Manual, arm. V., cal. 25. Acta de 21 de gener de 1608.

⁹⁸ A P. arm. V., cal. 25, n.º 4, ff. 159-165.

⁹⁹ A P. arm. V., cal. 25, n.º 4, f. 159.

¹⁰⁰ A P. arm. V., cal. 25, n.º 4, f. 181.

¹⁰¹ A P. arm. V., cal. 25 n.º 4, ff. 183 v.-187 v.

¹⁰² A P. arm. V., cal. 25, n.º 4, f. 196.

¹⁰³ El rector el tenia en gran apreci i consideració i d'ell fa aquest brevíssim i substanciós elogi en la làpida commemorativa de la inauguració de la capella de Santa Bàrbara a la parròquia de Vallfogona de Ruicorb—16 de juny de 1617—: «Rdus. P. Fr. Josephus Barberanus monachus Sanctarum Crucum, macte religione et doctrina vir...»; FORT, *El Rector*, p. 30.

¹⁰⁴ «Mandamiento al Sr. Abbad de Santas Cruzes para que pague al Collegio de Huesca 86 libras que se le deben por los colegiales de su monasterio. Dat. en Piedra a 3 de julio de 1620. Fray S. de Cisneros, Vicario General, abad de Piedra». A P. Cong. f. 387.

i comunitat de Santes Creus¹⁰⁵. Aquesta és la primera temptativa de l'abat Barberà per a allargar la seva abadia; però no serà l'única, com veurem. De manera que als abats congregacionistes els agradava manar, i, si podien, allargaven el seu manament tant com els era permès.

El vicari general de la Congregació, fra Sebastián de Cisneros, elegit en 1618 per mort de fra Juan Ximénez de Tavar, acabava el seu mandat en 1620.

A fi de fer nova elecció de vicari general, que en aquest torn pertocava que fos de Catalunya, es reuní Capítol a Benifassar l'octubre de 1620. Celebrà onze sessions, des del 4 al 13 d'octubre¹⁰⁶. En la del dia 4 «se leyó una carta de su Majestad en la qual dezía le parecía bien la resolución del Definitorio que el Pe. fray Josep Barberà, abad de Santas Cruces prosiguiesse con su abadía...»¹⁰⁷. El dia 8 es procedí a l'elecció de Vicari general; en la votació obtingué 16 vots fra Josep Barberà; 1 vot l'abat de Lavaix, fra Bernat Massip; i 3 fra Joan Garcia, abat d'Escarp. Aquell mateix dia fou elegit secretari de la Congregació fra Hilarió Gil, monjo de Santes Creus i prior de l'Eula¹⁰⁸.

A la sessió cinquena, 10 d'octubre, es plantejà la qüestió de que «por quanto nuestro P. Vicario General por razón de continuar su abadía de Santes Cruces, le faltan algunos meses para continuar el oficio de Vicario General, se suplique a su Santidad conceda un suplemento para los meses que faltaren a su quadriennio de abadía

¹⁰⁶ «...por parte del Sr. Abad de Santas Cruces fray Joseph Barberán se propuso en Definitorio que dicho fr. Abad pretendía ser abad por quatro años, no obstante lo que las Definiciones ordenan fundando su justicia en el acto de su elección, el qual con algunos pareceres de letrados se leyó, en Definitorio y, visto que dichos letrados favorecían la pretensión de dicho Sr. Abad, determinó el Definitorio que el Padre Definidor Cabrera fuese al monasterio de Santas Cruces con carta de dicho Definitorio para el prior y convento y les propusiesse la justicia que dicho su abad tiene en su pretensión y dispusiesse los asuntos de los religiosos para que no huviesen inquietudes.» A P. Cong. ff. 80 v.-81.

¹⁰⁸ RABORY, p. 254.

¹⁰⁷ A P. Cong. f. 82, v. Tenim una altra referència d'aquest afer, amb aquests mots: «El mismo dia — 8 d'octubre — se trató de la pretensión que tenía el Sr. Abad de Santas Cruces Don fray Joseph Barberá continuando su abadía hasta cumplir quatro años, y todos los padres capitulares, nemine discrepante, dixerón que debía continuar dicha abadía por quatro años». Ibid., f. 19 v. Entre aquests capitulars hi havia els següents monjos de Santes Creus, ultra l'abat Barberà: fra Joan Carreres, procurador, i fra Hilarió Gil, Visitador de Catalunya.

¹⁰⁸ A P. Cong., f. 22.

y oficio de Vicario General»¹⁰⁹. Entre les diverses altres resolucions d'aquest Capítol de la Congregació hi ha la de defensar el dogma de la Immaculada Concepció de la Mare de Déu, i la que qualsevol religiós que fos nomenat Vicari general, *ipso facto* seria abat del monestir¹¹⁰. Aviat veurem com el successor de l'abat Vicari general, no complí el torn que pertocava a València, perquè fou anomenat de Catalunya, ni fou abat del seu, ni de cap monestir. Així s'anava elaborant un cúmul d'excepcions a les normes més fonamentals de la Congregació ja en els seus inicis.

També es dictaren diverses resolucions que afectaven directament el monestir de Santes Creus amb la seva filial de l'Eula¹¹¹. Val a dir que conjuntament amb aquest Capítol, es celebrà a Benifassar mateix un Definitori, perfectament registrat com a tal a la documentació de la Congregació¹¹², presidit pel nou Vicari general que, elegit en 1620, no havia d'acabar el seu mandat fins al 1624¹¹³.

Fra Josep Barberà, en les seves funcions de Vicari general, desplegà una activitat veritablement extraordinària, potser i tot, amb una mica de perjudici a les seves funcions abacials de Santes Creus, d'on sovint estava absent. Podem dreçar un itinerari força complet, que podríem ilustrar amb moltes notícies de la seva actuació; però que cenyirem exclusivament a les que tenen més interès per a Santes Creus.

¹⁰⁹ A. P. Cong., f. 25.

¹¹⁰ RABORY, p. 254.

¹¹¹ A. de P. Cong., ff. 27 v.-28 v. «...siempre y quando el Pr. Abbad de Santas Cruzes embié algún religioso al priorato de Leula por conventual, tenga obligación de darle para el camino quarenta reales, pero cuando dicho religioso vuelba a dicho monasterio dexando de ser conventual de Leula, el priorato de Leula haya de darle quarenta reales para volverse. Item que quando se haga elección de abad tenga obligación dicho Priorato de darles a cada uno quarenta reales para ir a la elección y que dexa la casa encomendada al religioso que se quissiese quedar renunciando al voto o la encomienden a algun frayle lego y que ninguno pueda dar su voto por procurador asi en la elección de abad como en la elección de procurador del Capitulo. Item se señale el día que se ha de hacer elección para procurador de Capitulo para que todos los religiosos que son hijos de la casa, sin convocarles se hallen para dicha elección, de manera que señalado el día no tiene el P. abad no tenga que convocar (*sic*) los religiosos y tengan voto todos los religiosos hijos de la casa que se hallaren presentes».

¹¹² A. P. Cong., ff. 82 v.-84; RABORY, p. 255.

¹¹³ A. P. Cong. ff. 18 v.-35; FINESTRES, IV, p. 228, i V, pp. 36-38; GARCÍA, CEFERINO M., *El P. D. Bruno Lafuente y Moreno, último Vicario General de la Congregación de la Corona de Aragón y Navarra* (=GARCÍA) «Cistercium» 8 (1956) 214.

El dia 15 d'octubre de 1620 encara era a Benifassar; però el 22 d'aquell mes ja el trobem present a Santes Creus, amb una estada a la granja d'Ancosa el dia 2 de desembre¹¹⁴. D'ençà, fins al novembre de 1621, no en podem seguir el rastre; probablement no es va moure de Santes Creus. Però el 14 de novembre de 1621 practicava la visita al monestir de monges de Sant Hilari de Lleida; en sortí cap al monestir d'Escarp, on era el dia 21, i on practicà la visita el 24; d'allí sortí vers el monestir de Rueda, on era el 28 i on romangué durant part del mes de desembre, tota vegada que la visita regular està datada en aquest mes. El dia 10 practicà la visita a les monges de Casbas; el dia 17, al col·legi de Sant Bernat d'Osca; el dia 27 passà per Santa Fe, però no s'hi deturà, perquè el dia 28 ja era a Saragossa, on el 30 practicà la visita al monestir femení de Santa Llúcia.

L'any 1622 l'inicià a Santa Fe, on era el dia primer i on datà la visita el dia 9 de gener; el 20, visità les monjes de Tulebras, on romangué almenys fins al 4 de febrer; l'endemà, 5, ja era a Veuuela, on practicà la visita el dia 9 i d'on es traslladà a Trasovares; el trobem ja en aquest monestir femení el dia 15 de febrer, i el dia 25 encara hi era; el dia 4 de març ja era a Piedra, on signà la visita el 12, però on el trobem encara l'endemà. De Piedra s'adreçà vers València: hi era el 9 d'abril, perquè havia convocat Definitori al monestir de Valldigna¹¹⁵.

El dia 12 d'abril ja era a Valldigna; i l'endemà, en la reunió, el Definitori desestimà la petició del rei a favor de fra Sebastián Bonfill perquè el càrrec que demanava per a ell ja estava adjudicat a fra Hilarió Gil; i el dia 15 determinà que l'esmentat fra Gil anés a Madrid a veure el rei, a donar-li comptes dels negocis de la Congregació, i a demanar-li cartes de favor per a la cúria romana¹¹⁶. El dia 18 encara era a Valldigna; però el 22 el trobem a Montesa, des d'on el 23 promulgà la llicència concedida al P. fr. Pere Masó, monjo de Santes Creus, per a residir amb fra Salines a Montesa¹¹⁷, d'on aquest era prior de l'orde militar.

El dia 25 d'abril de 1622 tornava a ésser a València, i allí prac-

¹¹⁴ A. P. Cong., ff. 310-319 v.

¹¹⁵ A. P. Cong., ff. 159-161 v, i 310-319 v.

¹¹⁶ A. P. Cong., ff. 86 v. i 89 v.

¹¹⁷ A. P. Cong., f. 315 v.

ticà la visita regular a les monges de la Saidia; i encara està documentada la seva presència a València el dia 2 de maig. D'allí anà a Benifassar, on era el 10 de maig; perquè hi dictà una comissió a favor de fra Hilarió Gil per a visitar el monestir femení de Casbas¹¹⁸. El 28 de juny de 1622 presidí el Definitori aplegat a Santes Creus¹¹⁹.

El dia 23 d'agost de 1622 era a Barcelona, anant o tornant de Girona, on visità les monges de Sant Feliu. D'ençà, en tornem a perdre el rastre fins al 20 d'abril de 1623 que és a Santes Creus¹²⁰.

En aquest any 1623 calgué a fra Barberà acudir al rei per a salvaguardar els drets que el monestir de Santes Creus tenia sobre el priorat de Montesa¹²¹. També el trobem a Vallfogona, al costat del seu gren amic doctor Vicenç Garcia, malalt ja de mortal malura de la qual no guarí, i on el Vicari general va actuar en la solemnitat del lliurament de la relíquia de santa Bàrbara, que Santes Creus havia procurat de Roma al rector de Vallfogona¹²².

El dia 21 de febrer d'aquest any 1623 el papa Gregori XV publicà un breu pel qual allargava fins a l'octubre de 1624 l'abadia de fra Josep Barberà a Santes Creus, per tal de concordar-lo amb el temps del seu Vicariat general¹²³.

Mentrestant el dia 10 de maig de 1623 morí a Poblet Simó Trilla, darrer abant vitalici d'aquella casa i el més acèrrim contrari de la Congregació. L'endemà, dia 11, ja va entrar a Poblet, com a Vicari general, fra Josep de Barberà. El dia 30 el monestir ja li va prestar solemnement obediència; i aquest mateix dia, a Vimbodí, el Vicari general, i signant amb ell el Definidor de la Congregació per València, i el secretari fra Francesc Argilés, monjo de Santes Creus, es va proclamar la terna de monjos de Poblet per a l'elecció d'abat; elecció que es realitzà l'endemà, presidida per fra Bartomeu Rovira, monjo també de Santes Creus i prior de

¹¹⁸ A. P. Cong., f. 316 v.

¹¹⁹ A. P. Cong., f. 85.

¹²⁰ Aquest assaig d'itinerari s'ha pogut esbossar resseguint els «Actos de visitas hechos por Nuestro Reverendissimo P. D. Fr. Joseph Barberán, abbad de Santas Cruzes, Capellán major de su Majestat y Vicario General», ff. 159-161; i de la relació de decrets compresa en els ff. 310-319 v. Totes dues foliacions de l'A. P. Cong.

¹²¹ SAMPER, I, p. 1-2 pref.

¹²² FORT, *El Rector*, p. 31.

¹²³ FINESTRES, V, p. 39. Publica el breu sencer a la p. 268.

l'Eula, i de la qual resultà elegit fra Miquel Merola ¹²⁴. Amb aquest motiu tenim documentada l'estada de fra Josep Barberà a Poblet durant les dues dècades del maig de 1623 ¹²⁵. Tornat a Santes Creus, per decret de 25 de juliol adjudicà l'abadia d'Escarp a fra Hilarió Gil ¹²⁶. El 10 de setembre girà visita al monestir de Lavaix ¹²⁷, que és la darrera visita que consta que va practicar. Pocs dies més tard presidia el Definitori a Santes Creus que durà, almenys, des del 25 de setembre al 2 d'octubre de 1623; en la sessió d'aquest Definitori s'ocuparen d'un procediment contra fra Andreu Pere, llec de Santes Creus ¹²⁸.

La mort rondava d'aprop fra Barberà. Després de tants esforços com havia fet per allargar el seu mandat, Déu el va cridar sense que pogués fruir del propòsit aconseguit, perquè va morir el 8 d'abril de 1624, mig any ans d'acabar-lo ¹²⁹.

Sapiguda la mort de fra Barberà, acudiren a Santes Creus fra Nicolau Luna, prior de Poblet i Definidor per Catalunya, i fra Sebastián Bonfill, Definidor per Aragó; i, reunits en Definitori, el dia 12 d'abril, prengueren declaració sobre la mort del Vicari general a diversos monjos de Santes Creus que confirmaren com havia mort el dia 8 d'abril de 1624, cap a les deu del matí; i que l'endemà, a la mateixa hora, l'havien enterrat ¹³⁰. L'abat Barberà fou enterrat a l'aula capitular de Santes Creus, al sòl, al costat de

¹²⁴ FINESTRES, V, pp. 29, 31 i 35.

¹²⁵ A P. Cong., f. 318.

¹²⁶ A P. Cong., f. 318 v.

¹²⁷ A P. Cong., f. 161 v.

¹²⁸ A de P. Cong. f. 92 v. «Nuestro P. Vicario General presentó a los dichos Padres Definidores un proceso hecho contra fray Andrés Pere frayle lego del monasterio de Santas Cruces para que dichos Padres Definidores conozcan de sus deméritos y culpas y según ellas se castiguen absteniéndose dicho Sr. Vicario General del conocimiento de dicho proceso por ser dicho Sr. agraviado en él, los quales padres Definidores aceptaron el conocimiento de dicho proceso ofreciéndose a hacer justicia según los deméritos dél.»

¹²⁹ FINESTRES, IV, p. 228; y V. p. 36.

¹³⁰ A P. Cong., f. 94: «...estando en forma de Definitorio los... fr. Nicolás Luna, prior de Poblete, Definidor por Cataluña, y fr. Sebastián Bonfill, definidor por Aragón, en presencia de mi fray Hilarión Gil secretario de la Congregación enviaron a llamar a los... fray Juan Carreras prior de Santas Cruces, fr. Juan Pascual, fr. Francisco Argilés, fr. Bartolomé Rovira, todos monjes ancianos y preguntaron... a los dichos Padres... hiziesen relación del día que nuestro Reverendísimo P. D. fray Joseph Barberá, abad de dicho monasterio de Santas Cruces y Vicario General havia muerto, los quales todos conformes respondieron que fue Dios servido muriese a los ocho días del presente mes de abril del presente anyo 1624 a las diez horas antes del medio día poco más o menos, y que al otro día siguiente le habían enterrado a la misma hora...»

l'enterrament de l'abat Nogués; però sense cap indicació exterior que l'assenyalés¹³¹.

Aquell mateix dia 12 d'abril de 1624 els monjos de Santes Creus lliuraren als definidors presents «una arca donde el P. vicario general tenía los papeles de la congregación cuya llave estaba depositada en el arca de la Comunidad, donde se puso en viendo que dicho vicario general estaba con notable peligro»¹³².

UN VICARIAT GENERAL EXCEPCIONAL: EL DE FRA SALINES

Seguida la mort de l'abat Josep Barberà, els monjos de Santes Creus elegiren de seguida un abat en la persona de fra Bartomeu Rovira, a fi que aquest pogués concórrer a l'elecció del nou Vicari general. Però no hauria calgut, perquè per breu apostòlic presidí la Congregació fra Joan Salines, monjo de Santes Creus¹³³; el qual, aquell mateix any, fou elegit Vicari general, com direm.

Fra Joan Salines fou un monjo d'extraordinària consideració. A ell cal adjudicar d'una manera principalíssima l'enorme moviment d'opinió que a les darreries del segle XVI i primeries del XVII es formà a favor de la canonització de sant Bernat Calvó, abat que havia estat del monestir de Santes Creus i després bisbe de Vic. En 1602 fra Salines era a Roma per negocis de l'orde. Hom podria pensar si era el portador de la súplica que el Concili Provincial tarragoní, reunit per l'arquebisbe Joan Terés, formulà per escrit al papa Climent VIII en la seva sessió del dia 1 de març¹³⁴ demanant-li aquella canonització. Allí va trobar un procés canònic en ordre a la causa de sant Bernat Calvó, el va copiar, i el mateix fra Salines el va traduir del llatí al castellà i n'envià aquesta traducció a l'abat cistercenc de Fitero, que era historiador de l'orde¹³⁵.

Cal creure que els negocis de l'orde que van portar fra Joan

¹³¹ DOMINGO, ISIDRUS, *Manuductio archivariorum*, f. 40 v. manuscrit de 1720, procedent de Santes Creus i dipositat a Vallbona de les Monges, on desaparegué a rel de la revolta de 1936; vegeu el nostre llibre: *El historiador de Santes Creus fray Domingo, sus precursores y el libro de Pedret* (Santes Creus, 1949), página 110.

¹³² A. P. Cong., f. 94 v.

¹³³ FINESTRES, V., p. 39.

¹³⁴ *Acta Sanc.*, p. 97.

¹³⁵ *Acta Sanc.*, p. 23.

Salines a Roma tenien alguna cosa, a veure amb els corrents congregacionistes, que anaven prenent peu; ens ho confirma el fet que l'abat general Edmon de la Creu, com a suprema decisió del seu fallit viatge, destituís l'esmentat abat de Fitero, com hem dit, per afecte a la Congregació, de la qual fra Salines fou una peça de gran categoria; de tanta, que no dubtem a establir que l'esforç de fra Salines probablement que fou el més decisiu per tal que la Congregació pogués establir-se als monestirs catalans de Poblet i de Santes Creus, els de resistència més difícil de vèncer.

Per això, i perquè la Congregació era una pretensió reial — en realitat esdevingué una imposició — el rei va voler tenir molt addicte fra Salines, i en 1605 el nomenà prior de Montesa¹³⁶, càrrec de gran categoria, la millor dotació que es podia conferir a un monjo de Santes Creus.

Fra Salines era una intel·ligència dotada. En les actes del Capítol general de l'orde, celebrat a Císter del 21 al 24 de maig de 1601, al qual va assistir com a procurador de l'abat de Santes Creus, es fa constar que era doctor en Teologia¹³⁷.

Com a prior de Montesa i designat per l'abat de Santes Creus, en 1607, dia 28 de juliol, va presidir al monestir de Valldigna l'elecció d'abat, que va recaure en la persona de fra Joan Costeja, pel que sembla no gaire ben rebut de la comunitat¹³⁸. En morir el darrer abat vitalici de Santes Creus i en ordenar la terna per a l'elecció del primer abat congregacionista de Santes Creus, el nom de fra Salines hi figurà al costat del de fra Barberà, que fou l'elegit, i de fra Martí Çarobe, prior del monestir¹³⁹. En el Definitori de 28 d'agost de 1620, reunit al monestir de Piedra, es va determinar escriure al rei per a provenir l'abadia d'Escarp, i entre els monjos proposats per a aquella mitra fou inclòs fra Salines¹⁴⁰; però sembla que encara que fou designat pel rei, s'excusà d'acceptar-la¹⁴¹. El 23 d'abril de 1622 i durant la visita que a Montesa

¹³⁶ SAMPER, II, pp. 678-723.

¹³⁷ CANIVEZ, VII, p. 196.

¹³⁸ GASCÓN PELEGRÍ, VICENTE, *Història de Tabernes de Valldigna* (= GASCÓN) (València, 1956), p. 176.

¹³⁹ A. P. Cong., f. 77 v.

¹⁴⁰ «Se determinó se escribiesse a Su Majestad y le propussiesen tres religiosos para la abadia de Escarpe... al maestro fray Juan Salinas, profeso de Santas Cruzes, prior de Montesa»; A. P. Cong., f. 81.

¹⁴¹ FINESTRES, IV, p. 226.

practicà el Vicari general, fra Josep Barberà, abat de Santes Creus, per decret d'aquest fou concedit a fra Joan Salines que pogués tenir amb ell el monjo fra Pere Masó, de Santes Creus ¹⁴².

En aquest temps el P. Salines anava justament preocupat perquè els nous corrents regalistes, ja d'anys infiltrats a l'orde de Montesa de la qual era prior, anaven prenent peu i seguint uns camins que havien de portar a conseqüències desagradables. Ara es plantejava la qüestió de subjecció en matèria espiritual al Mestre de l'orde, que era el rei, i al seu lloctinent, que ordinàriament era una persona seglar. Acceptar aquests fets que lesionaven tan palesament el més elemental i natural dret eclesiàstic, era cosa penosa per a fra Salines. Ell deia de bona fe, i per raonament jurídic, que com a prior de l'orde, la seva autoritat dimanava de l'abat de Santes Creus; Pare, prelat i superior suprem de Montesa. I tant per part del prior monjo i del monestir de Santes Creus, com per part del lloctinent reial i orde de Montesa, que tenia gran interès en sacudir-se la tutela prioral dels monjos de Santes Creus, en 1623 es va acudir al rei — no a una jerarquia eclesiàstica, com avui sembla raonable — en representació del dret que pretenia cadascuna de les parts contendents ¹⁴³. Amb aquesta ocasió sabem que fra Salines va escriure una allegació jurídica defensant el seu punt de vista, que fou igualment adreçada al rei com a *prelat general i sagrat mestre-administrador de l'orde de Montesa* el dia 29 d'abril de 1624 ¹⁴⁴. Pocs mesos després i amb motiu d'haver de rebre ordes sagrats algun dels frares de Montesa, Jofre de Blanes, lloctinent de Mestre de Montesa, es va dirigir al rei per tal com els coristes no podien passar endavant per l'actitud de fra Salines; però el rei, caute com era, no va voler resoldre res en el plet de jurisdicció espiritual plantejat, sinó que va escriure — octubre de 1624 — a fra Salines, al qual importants negocis el retenien a Barcelona, a fi

¹⁴² A P. Cong., f. 135 v.

¹⁴³ SAMPER, I, pp. 1-2 pref.

¹⁴⁴ SAMPER, I, p. 60, nota E. Val la pena retreure'n els mots amb què ho diu: «Reverendissimus P. Don Frater Joannes Salinas, Abbas Sanctarum Crucum, Vicariusque Generalis Congregationis Aragonum et prior nostri Sacri Conventus in Allegationem quam ad Regem nostrum uti Generalem Prelatum et Sacrum Magistro — administratorem Montesae, misit 3 kalendas junii 1624.» I val la pena objectar a Samper: primerament, que fra Salines mai no fou abat de Santes Creus, i, segonament, que quan signà l'allegació, si és veritat la datació que ens dóna aquest autor, encara no era Vicari General de la Congregació Cistercenca.

que, sense perjudici de les parts, enviés les dimissòries per als ordenands, com així ho féu fra Salines¹⁴⁵

Aquests negocis importants a què acabem de fer referència eren els successoris a la màxima autoritat de la Congregació, el Vicariat General, vacant per mort de fra Josep Barberà, escaiguda a Santes Creus com hem dit el 8 d'abril d'aquell 1624 sense haver acabat el seu mandat. Ja hem dit com per breu apostòlic, fra Salines restà al front de la Congregació sense que, tal com estava establert, s'elegís un vicari general pel residu de l'anterior. Aquesta designació és una cosa veritablement insòlita, excepcional, perquè ningú no podia ésser Vicari general si no estava insgnit amb la dignitat abacial.

Però encara fou més excepcional el fet que durant aquest temps conjuminessin totes les influències amb el voler reial per tal que el Capítol que s'havia de reunir per a la designació del Vicari general per al vinent quadrienni, elegís fra Joan Salines per al càrrec, a desgrat que no fos abat; i a desgrat que pel torn establert en la butlla pontificia d'erecció de la Congregació, aquell quadrienni el Vicari general hagués d'ésser d'un dels monestirs del regne de València. Aquesta circumstància, que recull Gascón¹⁴⁶, lògicament no pot restar justificada pel fet que fra Salines, com a prior de Montesa, residís al regne de València, perquè era fill d'hàbit de Santes Creus.

El dia 25 de juliol d'aquell any 1624 el papa Urbà VIII expedia una butlla des de Santa Maria la Major, en la qual fa constar explícitament que a prec del rei Felip d'Espanya constitueix fra Joan Salines president del Definitori i del Capítol de la Congregació per a l'elecció de Vicari general, amb totes les prerogatives inherents i no obstant qualsevol mena de privilegis o institucions en contra. Així mateix, li confereix aptitud per a ésser elegit Vicari general¹⁴⁷. Amb aquest antecedent ja no ens ha de sorprendre com va anar el Capítol que havia de proveir el càrrec de Vicari general per al quadrienni de 1624 a 1628.

Prèviament fou convocat el Definitori, que d'acord amb el document papal, va presidir fra Salines, i es va reunir al palau epis-

¹⁴⁵ SAMPER, I, p. 2 pref.

¹⁴⁶ GASCÓN, p. 178.

¹⁴⁷ A. P. Cong., ff. 97 v-98 v. Vegeu apèndix n.º 3.

copal de Barcelona el dia 1 d'octubre de 1624. D'abans el rei havia adreçat una carta als Definidors, datada a Madrid el 4 de setembre, on els comunica que ha resolt que presideixi el Definitori com a delegat seu el bisbe de Barcelona i Capità General de Catalunya ¹⁴⁸. Vuit dies més tard, el mateix rei escriu a fra Salines, li envia la butlla papal que l'habilita no solament a presidir el Definitori i el Capítol, sinó a ésser-hi elegit; i li recomana que, havent-se diferit el Definitori i el Capítol tot esperant l'arribada del breu papal que li acompanya, procuri no retrassar la celebració de l'un i de l'altre, amb l'assistència del bisbe de Barcelona ¹⁴⁹; el qual, no caldria dir-ho, per la seva part havia de rebre instruccions ben concretes perquè en el Definitori i en el Capítol, totes les coses anessin ben encarrilades perquè sortís Vicari general fra Salines.

El Definitori s'ocupà de les matèries ordinàries que li eren competents. Entre els decrets que va emanar registrarem la terna per a l'elecció d'abat de Santes Creus, en la qual van entrar els monjos

¹⁴⁸ A. P. Cong., ff. 96 v.-97: «El Rey. Venerables devotos religiosos y amados nuestros. En las puertas del Definitorio que havéis de tener he acordado que presida el obispo de Barcelona, mi lugarteniente y Capitán General en Cataluña, porque con su asistencia y zelo que ha mostrado siempre del bien de la Congregación, se encaminarán mejor las cosas que se han de tratar en él. De que me ha aparecido advertiros para que lo tengáis entendido y cuán servido quedaré que atendáis mucho al beneficio y aumento de la Congregación que tanto importa para la reformación de la Religión. Dat. en Madrid a 4 de setiembre de 1624. Yo el Rey. A los venerables devotos religiosos y amados nuestros Diffinidores de la Religión de San Bernardo de la Congregación de la Corona de Aragón.»

¹⁴⁹ A. de P. Cong., ff. 91-91 v. «Al venerable devoto religioso y amado nuestro fr. Juan Salinas, prior del convento de Nuestra Señora de Montesa.—El Rey.—Venerable y devoto religioso. Después de haver ordenado que partiéssedes luego a Barcelona donde se ha de juntar el Definitorio para hazer los ternos para abades se ha recibido el Breve de Su Santidad que se ha embiado al obispo de Barcelona en que tiene por bien que presidáys en las juntas de Definitorio y en el Capítulo para la elección de Vicario General, abilitando vuestra persona para entrar en votos y ser elegido para este officio, no embargante que no seáis abad y porque esto obliga a que apresuréis más vuestro viaje he querido encargaroslo de nuevo y advertiros que aunque os entregará el obispo el Breve y havéis de usar dél, no ha de dexar de assistir él en las dichas juntas de Definitorio y Capítulo para la elección del Vicario General, porque con su presencia, autoridad y zelo se encaminará mejor todo lo que se huviere de tratar; la causa porque se había de detener la convocación del Capítulo para la elección del Vicario General ha cessado con haver llegado el dicho Breve, y si fuesse possible que se celebre para el primer día que está señalado por los Breves de la Congregación holgaré que lo procuréys, y sino para otro dentro del más breve término que se pudiese disponiendo todo lo que tocara al bien y aumento de la Congregación con el cuydado que confío de vuestra persona en que me serviréys. Dat. en Madrid a 12 de setiembre de 1624, Yo el Rey.»

fra Llorenç Roger, fra Bartomeu Rovira i fra Hilarió Gil ¹⁵⁰. De les actes d'aquest Definitori també consta que el darrer dels monjos posats en terna, havia anat en nom de la Congregació a Madrid, a demanar al rei que facultés la junta del Definitori, d'on havia tornat a mitjans de setembre ¹⁵¹.

El Capítol fou convocat per al dia 11 de novembre de 1624 al priorat de Nazaret, filial o dependent de Poblet, a Barcelona, amb la intervenció precisament del bisbe com a delegat reial, que era Joan Sentís. El Capítol durà des del dia 11 al 27 de novembre i celebrà catorze sessions: la primera el dia 11, presidint fra Joan Salines, i assistint els abats y altres representants dels monestirs de la Congregació, entre els quals fra Bartomeu Rovira, abat de Santes Creus i fra Joan Domènech, procurador del monestir. La segona el dia 17, i en ella l'abat Rovira fou designat per a revisar les procures dels assistents al Capítol. Aquell mateix dia 17, a la tarda, es reuní la tercera sessió, en la qual l'abat Rovira donà la conformitat a les procures presentades, si bé formulà algunes observacions sobre la manera com caldria redactar-les en endavant i que foren acceptades per l'assemblea. L'endemà, 18, es juntà la quarta sessió, en la qual fra Joan Salines fou elegit Vicari general per 27 vots contra un, obtingut per fra Nicolau de Talavera i Castellat, abat de Valldigna; fra Salines no hi va votar. La cinquena sessió es reuní aquella mateixa tarda. L'endemà, dia 19, la sisena sessió consistí en un pontifical, celebrant *de Concepcione* l'abat de Rueda, fra Sebastià Bonfill, i hi predicà fra Hilarió Gil, de Santes Creus. La setena reunió tingué efecte aquell mateix dia 19 a la tarda. El dia 22 es celebrà la vuitena sessió, en la qual fou elegit Visitador per Catalunya l'abat Rovira de Santes Creus, i rector del col·legi d'Osca el P. Hilarió Gil. La novena sessió es celebrà el dia 22; la desena, el 23; l'onzena, el 24 a la tarda; la dotzena, el 25; la tretzena, el 26 al palau episcopal, perquè el bisbe Sentís es trobava malament; i la catorzena i darrera, també a casa del senyor bisbe, el dia 27. En aquesta darrera sessió fra Salines decretà remissió total a tots els religiosos de la Congregació de totes les faltes pas-

¹⁵⁰ A P. Cong., f. 103 v.

¹⁵¹ A P. Cong. f. 95 v. «Haviendo ido —el P. Hilario Gil— por orden de la Congregación a Madrid a suplicar a su Majestad fuese servido dar lugar a que el Definitorio se juntase y condescendiendo su Majestad...».

sades; i foren firmades les actes capitulars, entre altres, pels següents monjos de Santes Creus: fra Salines, prior de Montesa i Vicari general; fra Rovira, abat, Visitador de Catalunya; fra Dionís de Gravalosa, Definidor de Catalunya del quadrienni passat, i fra Hilarió Gil, secretari del quadrienni passat i rector del col·legi ¹⁵².

Com a Vicari general fra Joan Salines donà prova contundent de la seva activitat. En el compliment del seu deure hi deixà la vida, com veurem. Davant la relativament abundosa documentació que coneixem de les seves activitats com a Vicari general, podem establir una cronologia itinerària que s'inicia aquell mateix novembre de 1624, el dia 28 del qual el trobem a Escarp. El dia 7 de desembre és a Santes Creus, on nomena fra Joan Bosch, monjo del monestir, lector de filosofia del col·legi d'Osca i ratifica el nomenament de rector a fra Gil ¹⁵³. Encara va restar uns dies a Santes Creus, almenys fins al 9, ans d'anar vers València; a Montesa, d'on conservava el priorat, almenys de dret, el trobem la vigília de Nadal.

Potser no se'n va moure durant uns mesos, perquè el 7 de març de 1625 encara l'hi trobem. Des de Montesa mateix devia convocar el Definitori que es va celebrar al priorat de Sant Vicenç màrtir de València, depenent de Poblet, i que començà el 15 de maig de 1625 sota la seva presidència. Hi assistí l'abat de Santes Creus, fra Bartomeu Rovira, i durant una mesada llarga es va treballar molt intensament en la redacció de les definicions o reglament de la Congregació, en les quals ja s'ha destacat abans d'ara la intervenció de fra Rovira, Visitador que era de Catalunya ¹⁵⁴. Les reunions Definitorials s'acabaren el 25 de juny ¹⁵⁵. Però fra Salines romangué encara tot el juliol a València, on el dia 27 de juny inicià la visita al monestir femení de La Saldia, visita molt laboriosa que

¹⁵² A. P. Cong., ff. 104-117; FINESTRES, V, p. 39; GARCIA, p. 214; RABORY, p. 254.

¹⁵³ «Nominación de lector de Artes para el Colegio de Huesca en la persona del Pe. Juan Bosch monje de SS. Cruces. Dat. en Stas Cruces a 7 de diciembre de 1624. Fr. Juan Salines prior de Montesa, Vicario General»; A. de P. Cong. f. 322. «Nominación de Rector del Colegio de San Bernardo de Huesca en la persona del P. fr. Hilarión Gil, monje de SS. Cruces, electo Rector por todo el Capítulo Provincial de Barcelona. Dat. Santas Cruces a 7 de diciembre de 1624. Fr. Juan Salines, Vicario General» A. P. Cong. f. 322.

¹⁵⁴ MIQUEL, FRANCESC, A., *Tres monjos de Santes Creus destacats forjadors de la Congregació setcentista* (=MIQUEL). «Santes Creus», 2 (1960) 66.

¹⁵⁵ A. P. Cong., ff. 119-145 v.

s'allargà fins al 17 de juliol i que calgué aplaçar en aquesta data per al 16 d'octubre.

El 5 d'agost era a Valldigna; el 20, a Montesa, i en aquesta data promulgà llicència a favor de fra Hilarió Gil, rector del col·legi d'Osca, perquè anés a Roma per negocis de la Congregació, probablement relacionats amb les importants matèries tractades en el recent Definitori de València,¹⁵⁶. El 23 d'agost, encara era a Montesa; però al 22 de setembre ja practicava la visita al monestir de Valldigna, visita que durà fins al 6 d'octubre, i en aquesta data encara no estava enllestida, perquè la va prorrogar per al 30 de juny del següent 1626; probablement a aquesta visita es refereix Gascón quan diu que no fou gaire grata als monjos valldignencs¹⁵⁷. El 16 d'octubre va reemprendre la visita a la Saidia; d'aquesta data és la llicència que el Vicari general va concedir a fra Joan Baptista Tous, de Santes Creus, per a ésser conventual i residir a Valldigna, llicència que ve anomenada així als registres de decrets del Vicari general; però que conceptuem una ordre encaminada al redreç del monestir valencià, on, segons sembla, fra Salines practicà una visita treballosa¹⁵⁸.

L'endemà, 17 d'octubre, encara trobem fra Salines a València, tot i que ja amb un peu a l'estrep vers Benifassar, on inicià la visita el 20 d'octubre, que s'allargà fins al 27. El 29 ja la practicava a Rueda, fins al 4 de novembre; el 8 ja era a Piedra, amb idèntic objecte, i hi romangué fins al 23; l'endemà passà al monestir de monges de Trasovares, on romangué en visita fins al 30; seguí la visita a Veruela, de l'1 de desembre al 13; aquest mateix dia ja la iniciava a Tulebras, monestir femení, fins al 18; el dia 23 ja era a Santa Fe, on inicià el nou any 1626 i hi romangué fins al dia 9 de gener. L'endemà ja el trobem al monestir femení de Santa Llúcia de Cambrón, a Saragossa, fins al 25; el 27 de gener era a Osca, practicant la visita al col·legi de Sant Bernat, fins al dia 30; el 31 de gener visità el monestir femení de Casbas, fins al 7 de febrer. El dia 14 ja era a Lleida, visitant el monestir femení de Sant Hilari, visita laboriosa que allargà fins al 3 de març i encara en aquesta data la va prorrogar per al 20

¹⁵⁶ A P. Cong., f. 323 v.

¹⁵⁷ GASCÓN, p. 178.

¹⁵⁸ A P. Cong., f. 323 v.

de maig, per tal com se sentí indisposat i volgué partir cap al seu monestir de Santes Creus.

El dia 7 de març començà la visita a Santes Creus; però estava molt malalt. El registre dels actes de visita, diu: «Dicha visita, in forma solita, prosiguióla hasta los 8 de noviembre en el qual día, por hallarse enfermo e impedido, nombró por su comissario para concluir la visita al p. abat de Poblete don fr. Miquel Merola, y el dicho comissario concluyó la dicha visita en 9 de dicho mes¹⁵⁹». Degut a l'estat precari de la seva salut el 27 de març comissionà l'abat de Santes Creus fra Bartomeu Rovira per a visitar el monestir de monges de Sant Feliu de Girona¹⁶⁰.

Del 23 al 27 de juny de 1626 el trobem a Barcelona, residint a les cases que Santes Creus tenia a la riera de Sant Joan. El 31 de juliol iniciava la visita a Poblet, però hi recaigué malalt fins al 23 d'octubre, en la qual data «y porque a muchos días que estava enfermo, y por esta razón no podía dar el debido asiento a muchas cosas particulares, se reservó tiempo para siempre y quando le pareciese, determinar y dar asiento a dichas cosas...»¹⁶¹.

No sabem de cert quin dia fou portat a Santes Creus, on morí l'11 de novembre de 1626¹⁶². Trobant-se ja malalt a Poblet disposà diverses fundacions a favor de Santes Creus dels béns procedents de la seva família que li havia llegat el seu germà Josep Salines en testament dictat l'any 1619 al castell de Montesa; ara 13 d'octubre de 1626, davant el notari de Vimbodí Pere Sorolla, fra Salines llegà al monestir de Santes Creus mil lliures¹⁶³.

¹⁵⁹ A P. Cong., f. 164.

¹⁶⁰ A P. Cong., f. 326 v.

¹⁶¹ A P. Cong., f. 164 v. L'itinerari anterior ha estat dreçat tenint al davant els «Actos de visitas hechos por nuestro Rmo. P. Vicario General fr. Juan Salines», A P. Cong. ff. 162-164 v. i altra documentació emanada durant el seu vicariat General i registrada al mateix volum. ff. 322-327 v.

¹⁶² A P. Cong. f. 179; SAMPER, I, p. 1-2 pref.; FINESTRES, V, p. 40, RABORY, pàgina 254.

¹⁶³ A P. Fundacions de Santes Creus, f. 169: «Josep Salinas en son testament que en 1619 féu en lo castell de Montesa... cridà hereu universal a son germà lo hnt. Salinas monje de est monestir ab la condició que sen fundassen causas pias al P. Joan Salines ben vistas. Aquest trobant-se mal en lo monastir de Poblet que visitava com a Vicari General que era, als 13 de octubre de 1626, en poder de Pere Sorolla notari de Vimbodí y Poblet féu las fundacions següents: primo, fundà una missa cotidiana celebradora en lo altar de Sant Jordi de la iglesia de Santes Creus, la qual deu correspondrer al reso y officí del dia ab la segona collecta *Deus veni*. Disposà a més... la perpetua celebració de 16 aniversaris en lo dit altar de Sant Jordi en lo modo y forma següent:

El cadàver de fra Salines fou enterrat honoríficament, al sòl de l'església del seu monestir, sota el creuer, a la banda de l'evan-geli, sota una llosa de pedra sense inscripció. Fou, inqüestionablement, un gran monjo: d'ell fa un calorós elogi Samper, d'altra banda tan aferrissat polemista contrari seu¹⁶⁴.

Amb motiu de la seva mort fou convocat Capítol al monestir de Rueda per al 16 de desembre¹⁶⁵ en el qual fou elegit Vicari General l'abat Talavera, de Valldigna; perquè, ja ho hem dit, per aquell torn tocava el Vicari General valencià. A aquest Capítol assistí l'abat Rovira de Santes Creus, i el monjo fra Joan Carreras com a procurador del monestir¹⁶⁶. Una de les coses principals que féu fou posar en vigència les Definicions elaborades en el Definitori de València¹⁶⁷. De manera que li escau el títol de forjador de la Congregació que ha estat adjudicat a fra Salines¹⁶⁸.

El nou Vicari General, amb data 19 d'aquell desembre de l'any 1626 expedí un «mandato a fr. Pedro Masó, procurador del convento de Santas Cruces, que dentro de tres días se presente delante de nuestro P. Rdm. —el Vicari General— para pagar las quientas del Rdm. Prior de Montesa Vicario General antecesor¹⁶⁹», i a l'endemà un altre «mandato a fr. Pedro Masó, síndico

Los 12 aniversaris se deuen celebrar lo dia 6 de cada mes o al immediat no impedit en sufragi de la ànima de Joseph Salines. Lo primer dels restants 4 als 16 de febrer per la ànima de son pare Baltasar Salines; lo segon a 3 de mars per la ànima de sa mare Esperansa Tapsis o Capsis (sic); lo tercer lo dia de Sant Martí per la ànima dels pares del P. Salines, de son germà y de tots los seus; y en lloch del quart disposà se cantès una missa en la dita capella de Sant Jordi. Per la dotació de estas fundacions legà lo dit P. Salines al monastir 1.000 lliuras que son germà Joseph tenia en la taula de Tortosa».

¹⁶⁴ SAMPER, I, p. 87: «Fray Juan Salinas fue peritísino e inteligente en todas materias...; de los priores que ha havido en nuestro convento —de Montesa— de cien años a esta parte, ninguno más docto, observante y antiquario.» Al mateix volum, p. 1-2 pref., diu d'ell que en el seu temps de prior de Montesa «se movieron algunas inquietudes por su condición altiva y rigurosa, originadas de no haver querido expressar en las dimisorias de los Ordenantes conventuales, que las dava de licencia de el Lugarteniente general de la orden»; aquest lloctinent, era llec, i és explicable la resistència de fra Salines a una tan descabellada pretensió, que amb tot, amb el temps va prevaler.

¹⁶⁵ FINESTRES, V. p. 40; RABORY, p. 254; A. P. Cong., ff. 179-181.

¹⁶⁶ A. P. Cong., f. 179.

¹⁶⁷ *Diffinitiones Congregationis Cisterciensis Corone Aragonum, edite, seu reformate anno Domini M.DC.XXVI. in capitulo Provinciali apud monasterium B. Marie de Rota celebrato* (Valladolid, 1790).

¹⁶⁸ MIQUEL, p. 65.

¹⁶⁹ A. P. Cong., f. 330 v.

del convento de Santas Cruces, que entregue a nuestro Rdm. inventario de todo lo que ha cobrado deazienda del P. Salines Vicario General antecessor, y no salga de Valencia sin consignar a nuestro P. Rdm. la cantidad en que dicho P. Salines fue alcanzado en las qüentas so pena de excomunió¹⁷⁰». A aquesta presa a revisar els comptes de fra Salines, que sembla evidenciar una mica d'antipatia per part del seu successor, fra Pere Masó devia acudir aviat i a satisfacció, perquè no se'n parla més.

FRA ROVIRA I LA SEVA EXECUTÒRIA ABACIAL

Ben poques notícies han estat divulgades de fra Bartomeu Rovira. Llevat de l'esment que n'ha fet Miquel¹⁷¹, amb prou feines si en sabíem el nom i la intervenció que va tenir en l'elecció del primer abat temporal de Poblet. I precisament aquesta intervenció alligona que no es tractava d'un monjo vulgar. Intentarem ací, a base d'unes quantes notes d'arxiu, millorar-ne el coneixement.

A primer de maig de 1607 el Capítol de Santes Creus ja va elegir-lo síndic del monestir i l'abat Pere Nogués en firmà la sindicatura¹⁷². En el Capítol d'1 de setembre de 1608 trobem que era arxiver¹⁷³.

El 31 de maig de 1623, mentre era prior del monestir de l'Eula a Perpinyà, fou designat pel Definitori de Vimbodí president de l'elecció del primer abat temporal de Poblet, segons document estès per fra Josep de Barberà, abat de Santes Creus i Vicari General, i signat pel secretari fra Francesc Argilés, monjo de Santes Creus¹⁷⁴. Fou elegit fra Miquel Merola i el comissari fra Rovira el va confirmar¹⁷⁵.

Quan per l'abril del següent any 1624 morí fra Josep de Barberà, abat de Santes Creus, fra Bartomeu Rovira, que era un dels monjos de categoria¹⁷⁶, fou elegit pel residu abat del monestir¹⁷⁷.

¹⁷⁰ A. P. Cong., f. 331.

¹⁷¹ MIQUEL, p. 66.

¹⁷² A. P. arm. V, cal. 25, n.º 3, f. 40.

¹⁷³ A. P. arm. V, cal. 25, n.º 4, ff. 172 v.-176 v.

¹⁷⁴ FINESTRES, V, p. 31.

¹⁷⁵ FINESTRES, V, p. 35.

¹⁷⁶ Fou un dels quatre més qualificats que cridaren els Definidors a declarar sobre la mort del Vicari General.

¹⁷⁷ FINESTRES, IV, p. 228; i V, p. 39. En les ternes del Definitori de Barce-

Com abat del monestir acudí al Capítol juntat al priorat de Nazaret pel novembre de 1624, on fou encarregat de la revisió de les procures sobre la redacció de les quals dictà normes que foren acceptades; en la sessió de 22 de novembre l'abat Rovira fou elegit Visitador per Catalunya¹⁷⁸. I en el Definitori de València iniciat el 15 de maig de 1625 l'abat Bartomeu Rovira hi treballà activament i eficaç i en les definicions que s'hi elaboraven, per les quals podem dir que es regí en endavant la Congregació, hi figura la seva signatura¹⁷⁹.

El 27 de març de 1626 fou comissionat per a visitar el monestir de Sant Feliu de Girona¹⁸⁰. A la mort de fra Salines, assistí al Capítol de Rueda, 11 de novembre de 1626; i aquest Capítol, com hem dit, aprovà i posà en vigor les Definicions en les quals fra Rovira havia treballat tant. El 18 de desembre de 1628 fou facultat pel nou Vicari General per tal d'absoldre alguns monjos penyorats¹⁸¹.

El 6 de desembre de 1627 el Vicari General fra Nicolau Talavera practicà la visita a Santes Creus¹⁸², durant la qual, el dia 9, facultà l'abat Rovira per a conèixer i resoldre sobre les acusacions que pesaven sobre dos monjos de Santes Creus¹⁸³.

Acabat el seu quadrienni abacial el 14 de setembre de 1628 restà visitador de Catalunya, i com a tal assistí al Capítol de Poblet, 1 d'octubre, en el qual fou examinador de les procures¹⁸⁴. I com que en ell fou elegit visitador el seu successor a l'abadia, fra Joan Carreras, l'ex-abat Rovira es devia recloure al seu monestir, on no va acabar els seus dies amb tranquil·litat. Dos anys més tard li era obert un penós expedient sota l'acusació d'haver governat tirànicament, per la qual cosa fou condemnat a pèrdua de la veu activa i passiva, i a extradició de Santes Creus durant

lona, 1 octubre 1624, figura al costat de fra Llorenç Roger i de fra Hilarió Gil; A. P. Cong. f. 303 v.

¹⁷⁸ A. P. Cong., f. 110 v.

¹⁷⁹ A. P. Cong., f. 145 v.

¹⁸⁰ A. P. Cong., f. 326 v.: «Comissió al senyor abat de Santes Creus don fra Bartomeu Rovira per a visitar lo monestir de monjes de San Feliu de Girona, Dat. en Santes Creus a 17 de mars 1626. Joan Salines, prior de Montesa i Vicari General».

¹⁸¹ A. P. Cong., f. 330.

¹⁸² A. P. Cong., f. 156.

¹⁸³ A. P. Cong., f. 332.

¹⁸⁴ A. P. Cong., f. 184.

sis anys, segons sentència pronunciada en el Definitori d'Escarp el dia 28 de novembre de 1630 ¹⁸⁵. El Capítol de Benifassar de 1632, per decret de 4 d'octubre, el va absoldre totalment ¹⁸⁶.

UN ABAT ANTICONGREGACIONISTA: FRA CARRERES

Fra Joan Carreres havia de destacar prou com a monjo quan el Capítol de Rueda el dia 31 de març de 1618 el va designar professor de Filosofia del col·legi d'Osca ¹⁸⁷. Però probablement, almenys ara, no va prendre possessió de la càtedra per dos motius: perquè aquesta designació no podia ésser tinguda en compte per Santes Creus, que encara no formava, o no volia formar part lla-

¹⁸⁵ A P. Cong. ff. 202 v.-203 v.: «Jesu Christi nomine invocato. Nosotros los Vicario General y Definidores de la Congregación Cisterciense de los Reynos de la Corona de Aragón y Mallorca juntos y congregados y celebrantes Capitulo Definitorio en nuestro monasterio de Escarpe, diócesi de Lérida habemos visto y examinado con diligencia y cuydado los cargos que resultan contra el P. fray Bartolomé Rovira, religioso sacerdote profeso en el monasterio de SS. Cruces diócesi de Tarragona o Barcelona, de la visita próximamente pasada de dicha casa y del tiempo que dicho P. fray Bartolomé fué abad en ella y todo quanto nos ha querido informar y alegar en favor suyo, pasando a pronunciar su causa y dar sentencia en ella hallamos que debemos condenar a dicho P. fr. Bartolomé Rovira por haber gobernado tiránica y precipitadamente tratando a sus súbditos sin caridad y amor, faltando gravemente a la obligación de padre y a lo que manda nuestro P. San Benito en su Santa Regla, dando rienda a su condición sobrado colérica y biliosa y desobedeciendo visitas y mandatos de legítimos superiores y atropellando estilos y costumbres antiguas de la casa, quitando libros de cuenta y razón y disponiendo de aciendas de causas pías en perjuicio de los sufragios de los difuntos y haciendo otras cosas semejantes sin consejo y parecer de la comunidad con escándalo del monasterio y sentimiento común del monasterio. Pero considerando la ancianidad de dicho Padre fr. Bartolomé Rovira y por otras atenciones de nos bien vistas, usando con él de misericordia para en adelante pronunciamos y lo condenamos a privación de voz activa y pasiva por tiempo de seis años contaderos desde la data desta nuestra Sentencia y en lo demás que se ha articulado contra dicho P. Rovira declaramos no haberse exhibido provança suficiente, y por tanto ponemos silencio perpetuo, dejando al mismo P. Rovira con todas las esenciones que conforme a definiciones de la orden puede gosar y que pueda escoger qualquiera casa de la Congregación para su habitación y conventualidad como no sea la de SS. Cruces a donde no bolberá por tiempo de los dos años que restan deste quadrenio por las razones de nos bien consideradas y advertidas. Esto fue hecho en el sobredicho Definitorio a 28 de noviembre de 1630».

¹⁸⁶ «El P. Bartolomé Rovira, monje de Santas Cruces ha pedido misericordia; precisa de sus cosas y ha determinado dicho capitulo que se le bolbiesse su ropa y la voz de activa y passiva; está en todo absuelto»; A P. Cong. f. 218.

¹⁸⁷ «Fue nombrado lector de Artes para dicho colegio — d'Osca — el P. fr. Juan Carreras monje de Santas Cruces» A P. Cong., f. 18.

vors de la Congregació, i perquè sabem que fra Carreres aquell mateix any va anar, 14 de maig, diputat pel monestir, a protestar davant el Capítol General de l'orde que se l'incloués a la Congregació a la qual no volia pertànyer, com ja hem dit. Per això, a desgrat dels càrrecs que va assolir a la Congregació i amb el temps, designem amb el nom d'anticongregacionista l'abat Carreres; perquè sabem que a l'hora d'establir-se la Congregació ell n'era contrari. Si després va retirar la seva actitud protestatària i va acceptar els fets contra els quals era inútil maldar, això era conjuminable amb una seva personal i irrenunciable manera de sentir i de comprendre les coses.

Ja inclòs el nostre monestir de Santes Creus dins la disciplina de la Congregació, fra Joan Carreres fou procurador del monestir en el Capítol de Benifassar, octubre de 1620¹⁸⁸. Les actes no ho diuen, però potser llavors fra Carreres ja era prior de Santes Creus, nomenat pel primer abat temporal, fra Barberà; el qual, coneixedor de les qualitats que l'adornaven, probablement el volia guanyar. Com a prior el veiem actuar en l'acte del lliurament de la relíquia de Santa Bàrbara al rector de Vallfogona l'any 1623¹⁸⁹, i en el Definitori de Santes Creus el 12 d'abril de 1624¹⁹⁰.

En el Capítol de Rueda, 16 de desembre de 1626 actuà com a procurador de Santes Creus¹⁹¹. El Definitori de València, 10-13 de juliol de 1628, reunit al priorat pobletà de Sant Vicenç màrtir, el dia 13 formà la terna per a l'elecció d'abat de Santes Creus, integrada per fra Joan Carreres, prior de l'Eula, fra Llorenç Roger i l'erudit fra Joan B. Tous¹⁹²; d'acord amb aquesta el 14 de setembre de 1628 fou elegit abat i com a tal el veiem actuar al Capítol de Poblet el dia 1 d'octubre de 1628, on fou elegit Definidor per Catalunya el dia 3¹⁹³. L'endemà el Capítol prenia l'acord per tal que fra Carreres anés a Císter a fer confirmar les Definicions capitulars¹⁹⁴. Com a Definidor de Catalunya assistí al

¹⁸⁸ A. P. Cong., f. 18 v.

¹⁸⁹ FORT: *El rector*, p. 31.

¹⁹⁰ A. P. Cong., f. 94.

¹⁹¹ A. P. Cong., f. 159.

¹⁹² A. P. Cong., f. 57.

¹⁹³ A. P. Cong., f. 183 v.

¹⁹⁴ «El mismo día — 4 d'octubre de 1628 — se determinó por todo el Capítulo sin discrepar alguno, fuesse a Císter a la confirmación de las Definiciones el fr. Abad de Santas Cruzes fr. Joan Carreras». A. P. Cong., f. 186.

Definitori aplegat a les cases que el monestir de Rueda tenia a Saragossa el 6 de desembre de 1628¹⁹⁵.

El dia 22 de gener de 1630 l'abat Carreres va rebre al seu monestir de Santes Creus la visita que hi va iniciar el Vicari General de la Congregació, fra Miquel Escartin, abat de Rueda¹⁹⁶.

El Definitori de 24 de novembre de 1630, ajustat al monestir d'Escarp, va rebre, amb referència a fra Carreres, la singular petició formulada pel síndic de Santes Creus fra Ramon Pagès, que després fou abat del monestir, que el Definitori prorrogués un altre quadrienni l'abadiat de fra Carreres. Naturalment, el Definitori s'excusà que això contradeia la butlla d'erecció i les definicions de la Congregació, i que, en tot cas, pertanyia a autoritats superiors¹⁹⁷. Aquest Definitori va condemnar a extradició i pèrdua de veu activa i passiva i altres penes a fra Joan Domènech, que havia estat bossier de Santes Creus en temps de fra Bartomeu Rovira¹⁹⁸. També encarregà a fra Carreres la readmissió del monjo fra Pau Nogués, convers de Santes Creus, que s'havia afillat al monestir castellà de Valparaíso¹⁹⁹.

En 1631, el dia 20 de març, el Definitori de la Congregació es va reunir, amb l'assistència de fra Carreres, a la granja de La Tallada, prop de la Secuita, que era una granja de Santes Creus²⁰⁰. El Definitori de 12 de novembre de 1631 es celebrà al

¹⁹⁵ A. P. Cong., f. 191.

¹⁹⁶ «A 22 de enero del año 1630 el mesmo Sr. Vicario General — Miquel Escartin, abat de Rueda — llegó a visitar el monasterio de SS. Cruzes donde fue recibido del Sr. Abad y Santo Convento con la solemnidad acostumbrada. Visitó el Smo. Sacramento y demás lugares y puestos que se acostumbran. Introduxo su visita en Capitulo y la continuó hasta el primero de marzo del mismo año que la concluyó y publicó en Santo Capitulo admitiéndola el Sr. Abad y convento sin contradicción alguna». A. P. Cong., ff. 167 v.-168.

¹⁹⁷ A. P. Cong., f. 198 «Por parte del monasterio de SS. Cruzes y por manos del P. fr. Raymundo Pagés, síndico de aquella casa, fue presentado un memorial en que se proponían buenos efectos que se experimentan con el gobierno del muy Rdo. P. fr. Juan Carreras, Abad que al presente es de este monasterio y el deseo de la Comunidad en poder continuarlos pidiendo al Santo Definitorio apoie esse intento de modo que el muy Rdo. P. don fr. Juan Carreras sea ábil el quadriennio inmediato para ser abad de aquella Casa. Fué resuelto que se respondiese a dicho monasterio de SS. Cruzes el consuelo grande que tenía el Definitorio de lo representado y deseo de que se lograrse el mismo; pero por ser cosa que contraviene a la Bula de la erección de la Congregación y a Definiciones de ella pertenece su dispensación a potestad superior».

¹⁹⁸ A. P. Cong., ff. 203 v.-204 v.

¹⁹⁹ A. P. Cong., ff. 199 v.-200 v.

²⁰⁰ A. P. Cong., f. 205.

monestir d'Escarp, i hi fou present l'abat Carreres²⁰¹, així com al de Veruela, 7 d'agost de 1632²⁰²; en aquest Definitori es formà la terma per a l'elecció d'abats.

El dia 14 de setembre l'abat Carreres cessà en el seu càrrec a Santes Creus, substituït pel vallenc fra Rafael Voltor; però si no fou possible que continués a l'abadia de Santes Creus, li fou adjudicada la d'Escarp. Com abat d'Escarp el trobem al Capítol de Benifassar, 3 d'octubre de 1632²⁰³. I com que en 1636 havia de cessar com abat d'Escarp, en el Capítol de Santa Fe, 5 d'octubre d'aquell any, fra Carreres hi és present com a procurador d'aquella abadia²⁰⁴. Aquest Capítol fou particularment important, perquè va incorporar a la Congregació els monestirs del regne de Navarra²⁰⁵.

Amb ell perdem el rastre de fra Carreres.

FRA HILARIÓ GIL, EL DARRER GRAN REPRESENTANT DE L'ANTICONGREGACIONISME SANTESCREUÍ

Ja hem dit com fra Hilarió Gil fou un dels que van signar la carta que pel juny de 1608 van adreçar alguns monjos de Santes Creus justificant al rei perquè havien elegit fra Jaume Carnisser per abat del monestir. Aquest fet li va conferir patent d'anticongregacionisme, de la qual va patir tota la vida i li havia d'ésser obstacle a encimellar-se més aviat als càrrecs del monestir, que va assolir, com veurem; però no amb la celeritat que requerien les seves qualitats.

El Vicari General fra Sebastià de Cisneros, datada a Rueda el 24 de setembre de 1618, va concedir a fra Gil llicència per a professar a l'Estudi de Perpinyà una càtedra d'Esriptura Sagrada²⁰⁶. Aquesta llicència li fou ampliada pel mateix Vicari General el 3 de desembre de 1619 per a predicar i professar i usar dels emoluments d'aquests ministeris, mentre el Vicari General es trobava al monestir de Santes Creus²⁰⁷; aquest document ens

²⁰¹ A. P. Cong., f. 207.

²⁰² A. P. Cong., f. 211.

²⁰³ A. P. Cong., f. 217.

²⁰⁴ A. P. Cong., f. 233.

²⁰⁵ FINESTRES, V, p. 56; RABORY, p. 252.

²⁰⁶ A. P. Cong., f. 300 v.

²⁰⁷ A. P. Cong., ff. 306-306 v. «Licencia al P. fr. Hilarión Gil, prior de Leula

fa constar que en aquella data fra Hilarió Gil era prior de l'Eula i Visitador de la Congregació. En aquella mateixa estada de fra Sebastián de Cisneros a Santes Creus, on havia convocat el Definitori, va designar fra Gil Visitador pel residu de la mort de l'abat Carnisser²⁰⁸. Com a tal Visitador de Catalunya va intervenir en el Capítol de Benifassar, 4-9 d'octubre de 1620, i el dia 9 fou elegit secretari de la Congregació²⁰⁹; llavors era, encara, prior de l'Eula. El Definitori de Valldigna, 13 d'abril de 1622, féu preferir fra Hilarió Gil per agent dels negocis de la Congregació a Roma a la pretensió reial d'enviar-hi una persona tant categòrica en la ponderació de la reial majestat com el cèlebre fra Sebastià Bonfill²¹⁰. Dos dies després de l'anterior determinació, el mateix Definitori designà que el P. Gil anés a Madrid a informar el rei de com anava la Congregació i a demanar-li cartes de recomanació per a Roma²¹¹. Pel mes d'abril de l'any següent ja sabem que havia estat a Roma, d'on va portar la relíquia de Santa Bàrbara que ell mateix personalment va conduir fins a Vallfogona a lluirar-la al celebèrrim Rector, doctor Vicenç Garcia²¹².

El dia 22 de maig de 1622, amb document datat a Benifassar, el Vicari General va delegar fra Gil per a visitar el monestir femení de Casbas²¹³. Llavors encara continuava prior de l'Eula, i secretari a la Congregació, quan per mort de fra Joan Garcia, abat d'Escarp, fou proposat fra Gil per al càrrec de prior d'aquest petit monestir, segons decret datat a Santes Creus el 25 de juliol de 1623²¹⁴. Com a Secretari de la Congregació prengué acta del Definitori de Santes Creus per mort de fra Josep de Barberà Vicari General²¹⁵.

y Visitador de la Congregación para predicar y confirmación de la licencia que se le había dado antes para leer la cátedra de Theología en Perpinyán. Item que pueda obtener y leer qualquier otra cátedra de Theología en aquella ciudad, predicar quaresmas, recibir y gastar en lícitos y honestos usos el salario y limosna que desto resultare. Dat. en Santas Cruces a 3 de diciembre de 1619. Fr. Sebastián Cisneros, abad de Piedra, Vicario General».

²⁰⁸ A P. Cong., f. 78 v.

²⁰⁹ A P. Cong., f. 22: «Fue electo secretario de la Congregación el P. fr. Hilarión Gil, monje de Santas Cruces y prior de Leula».

²¹⁰ A P. Cong., f. 86 v.

²¹¹ A P. Cong., f. 89 v.

²¹² Forr, *El rector*, p. 31.

²¹³ A P. Cong., f. 316 v.

²¹⁴ A P. Cong., f. 318 v.

²¹⁵ A P. Cong., f. 94.

Les qualitats del nostre monjo eren notòries; tant, que en 1624 tornà a Madrid per negocis de la Congregació i en el Definitori de Barcelona, 1 d'octubre de 1624, fou proposat en la terna d'abat de Santes Creus ²¹⁶.

També va actuar en el Capítol del priorat de Nazaret d'aquell any 1624; en el pontifical del dia 19 de novembre, celebrat en honor de la Immaculada Concepció, fra Gil hi predicà; i el dia 22 hi fou elegit rector del col·legi de Sant Bernat que la Congregació tenia obert a Osca ²¹⁷, elecció que el Vicari General fra Joan Salines ratificà a Santes Creus el 7 de desembre següent ²¹⁸.

El mateix Vicari General fra Salines, amb document datat a Montesa el 20 d'agost de 1625 envià fra Gil a Roma, on va haver de tornar per afers de la Congregació ²¹⁹.

A la mort de fra Salines fou nomenat prior de Montesa fra Hilarió Gil ²²⁰; les coses a l'orde militar anaven de mal borràs; els frares montesians havien decidit sacudir-se els priors monjos, i ja feia temps que l'exercici d'aquest càrrec comportava diverses adversitats. Un dels contratemps, sempre provocats per qüestions de jurisdicció espiritual, succeí per la conducta d'un frare de Montesa, fra Joan Quiles, el qual per les témpores de Sant Mateu de l'any 1628, en lloc de demanar la llicència per a ordenar-se sacerdot al prior, com era lògic i s'havia practicat sempre, la sollicità al lloctinent de Mestre de l'orde ²²¹, persona laica; i al qual lloctinent en aquests casos sols es podia concedir jurisdicció per una evident interpretació abusiva del dret i de les seves atribucions. Fra Gil en va protestar, no podia avenir-s'hi, i redactà una allegació on defensava serenament, però enèrgica, les prerrogatives del priorat, la qual allegació va presentar el 3 de novembre de 1629 ²²². Sembla que fra Gil va residir amb una per-

²¹⁶ A. P. Cong., f. 103 v.

²¹⁷ A. P. Cong., ff. 109 i 110 v.

²¹⁸ «Nominación de Rector del Colegio de San Bernardo de Huesca en la persona del P. fr. Hilarión Gil monje de SS. Cruzes electo Rector por todo el Capítulo provincial de Barcelona. Dat. en Santas Cruces a 7 de diciembre de 1624. Joan Salines, prior de Montesa, Vicario General»; A. P. Cong., f. 322.

²¹⁹ «Licencia para el P. Hilarión Gil Rector del Colegio de Huesca para ir a Roma por negocios de la Congregación. Dat. en Montesa, a 20 de agosto de 1625. J. Salinas, prior de Montesa, Vicario General»; A. P. Cong., f. 323.

²²⁰ SAMPER, II, p. 723.

²²¹ SAMPER, I, p. 3 pref.

²²² SAMPER, I, p. 354.

manència exemplar al convent de Montesa per tal de complir el seu ofici, no massa còmode per la lluita sorda i incessant que contra el càrrec i qui l'exercia s'havia iniciat ja feia temps i que no tenia indicis que cessés, al contrari. Així el Definitori reunit a Veruela el 5 d'agost de 1632 va nomenar-lo president de l'elecció abacial que s'havia de practicar al monestir de Valldigna el proper dia 14 de setembre ²²³.

Però els montesians, decidits a sortir-se amb la seva, impotents d'aconseguir-ho a Madrid, on en aquesta qüestió concreta, suscitada ja feia molts anys, el rei d'Espanya sempre es pronunciava amb ponderació, destacaren un procurador seu a Roma. En aquest sentit ha estat publicat un document molt significatiu: una carta de l'abat de Santes Creus a un seu amic a la Cort pontificia, on es reflexa tot el perill de perdre el priorat el monestir de Santes Creus i l'esforç dels montesians per a aconseguir-ho ²²⁴.

En la terna elaborada pel Definitori de València el 6 de juliol de 1640 fou proposat fra Hilarió Gil per a abat de Santes Creus ²²⁵, on fou elegit el dia 14 de setembre ²²⁶. Com a tal va assistir al Capítol juntat a Ulldesona per l'octubre de 1640. Aquest Capítol que s'havia convocat a Poblet, calgué que fos traslladat per causa de la guerra separatista de Catalunya; l'abat Gil ja s'havia adreçat a Poblet des de València, i comparegué a Ulldesona on el 20 d'octubre ja celebraven la primera reunió capitular; d'aquest Capítol fra Gil va sortir elegit Definidor per Catalunya ²²⁷.

Però tant aquest càrrec, com el d'abat duraren ben poc temps més d'un any, puix va morir a Santes Creus el dia 24 d'octubre de 1641. Fou honoríficament enterrat a l'Aula capitular del Monestir, si bé anònimament, entre els enterraments de l'abat Contijoc i l'abat Carnisser ²²⁸. A desgrat de la seva categoria abacial fra Hilarió Gil no va deixar el priorat de Montesa, de la mateixa

²²³ A P. Cong., f. 210 bis v.

²²⁴ Arxiu de la Corona d'Aragó, de Barcelona, Documentació procedent de l'Arxiu d'Hisenda de Tarragona, remesa del 1918. Publicat, per Fort, *El Rector*, p. 58.

²²⁵ A P. Cong., f. 253.

²²⁶ PASQUAL, JAUME, *Sacra Catalonie Antiquitatis Monumenta*, ms. 729, IX, pàgina 572.

²²⁷ A P. Cong., f. 257.

²²⁸ DOMINGO, f. 39 v.

manera que l'havia conservat fra Salines en el seu temps de Vicari General.

El Definitori de la Congregació juntat a Terol el dia 17 de desembre de 1641 per mort de l'abat Gil, va dictar la terna d'abat de Santes Creus pel residu que mancava, i de la qual resultà elegit fra Joan Bosch, elecció que va presidir l'abat de Poblet fra Rafael Llobera ²²⁹.

Amb fra Hilarió Gil desaparegué la darrera gran figura dels monjos santescreuins que a la primera meitat del segle XVII influïren decisivament en la història de la Congregació. Perquè si a Santes Creus la seva implantació va trobar oposicions tenaces, també hi comptà amb simpaties valuoses. La jurisprudència congregacionista, ja ha estat dit abans d'ara ²³⁰ és de forta influència santescreuina. Alguns dels més forts adversaris de la Congregació, quan aquesta, de grat o per força, fou acceptada, la serviren lleialment i egrègia. És una època agitada, però curiosa, de la història de Santes Creus.

Apèndix I

Die quarta mensis novembris anno a nativitate Domini M. DC. VIII. Barcinone. Noverint universi, etc.

Cum iuxta sacrorum Canonum instituta et sacri Cisterciensis ordinis constitutionis et prout precipit inviolabilis auctoritas Romanorum Pontificum quilibet abbas eiusdem ordinis in actu benedictionis de persona illius faciende astrictus sit, et teneatur emitere solitam obedientiam et fidelitatis professionem Sancte Matri Cisterciensi ecclesie eiusdemque Cistercii abbati tocius ordinis predicte Generali Capítuli et superiori quod eiam expresse canetur in litteris comissionis et facultatis ad benedicendum facte, atribute et concesse, instrumento admodum Illustri et Reverendissimo Domino fratri Simoni Trilla, abbati Populeti, eiusdem Domini Generalis per universum Hispaniarum regnorum Vicario Generali; ut constat in eisdem litteris patentibus eiusdem Illustrissimi et Reverendissimi Domini Generalis, datis Cistercii die trigesima mensis maii anno Domini millesimo sexcentesimo quinto; ob eodem domino Generali firmatis suoque solito sigillo in earumdem litterarum calce cera et quibusdam albis funiculis impressio pendent

²²⁹ A. P. Cong., f. 267.

²³⁰ MIQUEL, passim.

sigillate, et per fratrem Franciscum Foncart secretarium subscriptis.

Cum igitur admodum Illustris et Reverendus Dominus frater Jacobus Carnicer abbas noviter electus monasterii et conventus beate Marie de Sanctis Crucibus, dicti Sacri ordinis in Tarrachonense seu Barchinonense diocesi, in actu benedictionis nunc denuo de persona sua facta in dicto monasterio Sanctarum Crucum per eundem admodum Illustrissimum et Reverendissimum dominum fratrem Simonem Trilla abbatem Populeti, Vicarium et Commissarium prefatum, ex eo quia forma professionis fidelitatis et obediencie predictae per eundem emittende non haberetur impromptu nec commode haberi poterat eandem professionem emitere magnopere affectans et desiderans omnia que suo honeri et obligationi incumbant, ut precipue circa conservacionem iurium et obedienciam dicte cisterciensis ecclesie debitam, operis per effectum exequi et adimplere idcirco et aliter pro exequione premisorum dicte obediencie et fidelitatis professionem idem dominus frater Jacobus Carnicer abbas predictus emisit sub forma sequenti.

Quoniam die martis quarta mensis novembris anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo octavo presente et in his vocato atque rogato me Joanne Paulo Brugarol et de Pujol, vero per universam domini nostri Hispaniarum regis nacionem notario publico, naturali ville de Viella vallis de Aran scribaque ordinario ac habitatore dicti monasterii Sanctarum Crucum nunc Barchinone presente, presentibus eciam Petro Ros argentis fabro cive Barchinone et Gaspere Molí famulo infrascripti Domini abbatis Populeti pro testibus ad hoc vocatis specialiter et assumptis, memoratus personaliter constitutus coram et ante presenti dicti admodum Illustrissimi et Reverendissimi domini fratris Simonis Trilla abbatis in quadam aula domorum abbatialium que dictus abbas et monasterium Sanctarum Crucum habent et possident in civitate Barchinone, in vico riarie Sancti Joannis, genibus flexis et eius membris positus super sacre canone et quatuor Dei Evangeliiis, dictam fidelitatem et obedienciam emitendo protulit verba sequencia:

Ego frater Jacobus Carnicer monasterii beate Marie de Sanctis Crucibus cisterciensis ordinis in diocesi Tarrachonense seu Barchinonense abbas noviter electus promitto coram Deo et Sanctis eius fidelitatem dignamque subieccionem, obedienciam et reverenciam Sancti Matri mee cisterciensi ecclesie et tibi Reverendo Patri fratri Simoni Trilla vice Reverendissimi Domini Nostri Domini Nicholay Boucherat eiusdem Cistercii Abbatis tocius ordinis antistitis necnon successorum ipsius secundum sacrorum canonum instituta et nostri Cisterciensis ordinis constituciones et prout precepit inviolabiliter auctoritas romanorum pontificum, sic me Deus adiuvet et hec Sancta Dei Evangelia.

De quibus omnibus et singulis fiet, ut predictur, actis, gestis et secretis, dictus admodum Illustris et Reverendissimus abbas Populeti vicarius et commissarius memoratus peccit, ad futuram rei memoriam, de predictis instrumentum confici et sibi ac ab iis quibus interest tradi

et liberari per me dictum et infrascriptum notarium. Que fuerunt acta Barchinone sub die, mense, anno et loco predictis, presente me dicto et infrascripto notario, et presentibus eciam testibus predictis ad premissa specialiter et assumptis ut superius continetur.

A P. arm. V, cal. 25, n.º 4, ff. 188 v-191.

Apèndix II

A VI. días del mes al diziembre del año M. D. C. XVIII, habiendo nuestro Reverendísimo P. Vicario General despachado letras convocatorias al P. Abbad de Poblete Diffinidor por Cathalunya para que viniese al Diffinitorio y respondido a ellas que ya había renunciado al oficio de Definidor, ajuntó Diffinitorio en el Monasterio de Sanctas Cruzes en el qual se hallaron los dos Padres Diffinidores el Maestro fray Tomás Gilberti y fr. Andrés Cabrera y se decretó lo siguiente: Vistos los despachos y patentes que el Padre fr. Miguel Agustín monje del dicho monasterio de Santas Cruzes tiene de nuestro Reverendísimo de Cistel para obtener y servir algún beneficio parrochial o, la substitución del priorato de San Guillermo de Perpinyán, declaró el Definitorio que el dicho fr. Agustín debía estar debaxo de la obediencia del Sr. Abbad de Santas Cruzes y que tuviese voto en las elecciones de la abadía de aquella casa. Y luego, hecho este decreto y declaración, vino personalmente al Definitorio el dicho fray Augustin y prestó obediencia a nuestro P. Vicario General y dixo que la prestaría a qualquiera que fuesse Abad de Santas Cruzes.

Item se decretó que los religiosos, que no están ordenados in sacris, no voten en la elección de abad, no obstante qualquier costumbre en contrario, ni la que dizen han tenido en dicho monasterio de Santas Cruzes.

Item se decretó que el Padre fray Antonio Creixel debía tener voto en la elección de abbad de Santas Cruzes por quanto nuestro Reverendísimo de Cistel le dió licencia de frayle hacerse monje y ordinarse.

A VI. días del mes de diziembre del sobredicho año continuando el Definitorio en el lugar del Pont de Armentera, se hizo el terno para la abadía del monasterio de Santas Cruzes en el qual fueron nombrados los Padres fr. Martin Sarobe prior del Convento; fray Juan Salinas prior de Montesa; y fray Joseph Barberán prior de Leula. Fue nombrado por presidente de la elección el Padre fray Gregorio Abbad, prior del monasterio de Piedra.

A VIII. días del dicho mes y año, continuando el Definitorio en el monasterio de Santas Cruzes, nombraron por Visitador de la Congregación para el cumplimiento del quadrienio hasta el Primer Capítulo provincial al Padre fr. Hilarión Gil monje de dicho monasterio, por muerte del Sr. Abbad de aquella casa D. fray Jayme Carnicer. Y el

electo aceptó el oficio et prestitit iuramentum fidelitatis in manu Rdi. Vicarii Generalis.

Item se determinó se vuelva a escribir a Su Majestad acerca de las dificultades que hay en el Breve de la Congregación para la elección de Vicario General (sit dignitate abbaciale insignitus) para que su Majestad tome resolución de los dos medios ya propuestos por el Capítulo Provincial de Rueda.

A P. Cong., ff. 77-78 v.

Apèndix III

Dilecto filio Joanni de Salinas monacho Cisterciensis ordinis. Urbanus pp. octavus. Dilecte fili, salutem et apostolicam benedictionem. Religionis zelus, vite ac morum honestas aliaque laudabilia probitatis et virtutum merita super quibus apud nos fidedigne commendaris testimonio nos inducent at tibi reddamur ad gratiam liberales. Cum itaque, sicut charissimus in Christo filius noster Philippus Hispaniarum Rex nobis nuper exponi fecit, Vicarius Generalis Cisterciensis Ordinis regni Aragonie nuper diem extremum obierit. Nos felici ipsius Congregationis statui quantum cum Domino possumus annuere, teque specialibus favoribus et favoribus et graciis prosequi volentes, et ex quibusvis excommunicationis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et penis a iure vel ab homine quavis, occasione, vel causa latis, siquibus quomodolibet innodatus existis ad effectum presenciarum dumtaxat consequentes harum serie absolventes et absolutum fore censentes supplicationibus eiusdem Philippi regis nomine nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, Te omnium et quarumcumque Congregationum Diffinitorii et Capituli qui pro electione Vicarii Generalis celebrari contingerit presidentem cum omnibus et singulis favoribus, auctoritate, preeminenciis, privilegiis, graciis et indultis similibus presidentibus de iure, uso, statuto, consuetudine aut aliis quomodolibet competentibus Apostolica auctoritate tenore presenciarum facimus, constituimus et deputamus. Tibique ut licet abbatis minime fungaris nihilominus si nullum aliud tibi canonicum obstet impedimentum in generalem eiusdem Congregationis Vicarium eligi et assummi.

Dilectis vero filiis vocalibus ut te in Vicarium Generalem huiusmodi si ita expedire iudicaverint eligere libere et licite possis et valeas ac respective possint ac valeant auctoritate et tenore presentis concedimus et indulgemus. Mandantes propterea in virtute sancte obediencie ac sub indignacionis et aliis arbitrii nostri penis omnibus et singulis eiusdem Congregationis superioribus et monachis; ceterisque ad quo expectat ut te in predictarum Congregationum presidentem iuxta tenorem presencium recipiant et admittant, tuisque monitis ac mandatis salubribus pareant et obediant, illaque efficaciter adimplere procurent alioquin sentenciam sive penam quam rite tuleris seu statueris,

si rebelles ratam habebimus et faciemus, autore domino usque ad satisfaccionem condignam inviolabiliter deservari non obstantibus felicis recordacionis Paulo P. quinto predecessoris nostri inter alia disponente ne ullus eiusdem Congregacionis monachus in Viccarium Generalem huiusmodo elegi valeat qui abbatis munere minime fungatur; aliisque institucionibus et ordinacionibus Apostolicis necnon dicte Congregacionis eciam iuramento confirmacione Apostolica vel quevis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque indultis et litteris Apostolicis in contrarium premissorum quomodolibet concessis confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis eorum omnium tenore presentibus pro plene et sufficienter expressis habentes illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat specialiter et expresse derogamus ceterisque quibuscumque contrariis. Dat. Rome apud sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris die vicesima quinta iulii millessimi sexcentessimi vicesimi quarti, pontificatus nostri anno primo.

A P. Cong., ff. 97 v-98 v).

